

HALDEN
KOMMUNE

Landbruksplan for Halden kommune

2023 – 2027

Forord

Forrige landbruksplan var vedtatt i 2010 med tidsperspektiv frem mot 2016. I Halden kommunes planstrategi 2020–2024 er det vedtatt at kommunens landbruksplan skal oppdateres og revideres. Landbruksplanen er revidert av Avdeling miljø og landbruk, og vedtatt i Hovedutvalget for plan, teknisk, landbruk, klima og miljø den 19. april 2023.

Hensikten med landbruksplanen er å synliggjøre landbrukets interesser, rammebetingelser og samfunnsansvar. Planen skal fremheve landbrukets muligheter i samsvar med kommunens mål for samfunnsutvikling.

Det har blitt gjennomført et høringsmøte hvor Berg bondelag, Berg skogeierlag, Idd bondelag og Idd skogeierlag deltok. Næringsorganisasjonene har gitt skriftlige innspill til landbruksplanen. I tillegg har planen vært på høring hos Statsforvalteren i Oslo og Viken og Viken fylkeskommune, som også har gitt innspill til planen.

Landbruksplanen er utformet som en temaplan. Vi legger opp til en rullering av landbruksplanen hvert fjerde år.

1. INNLEDNING	6
1.1 LANDBRUKSPLANENS FORMÅL.....	6
1.2 HOVEDMÅL OG FOKUSOMRÅDER	6
1.3 LOKAL LANDBRUKSFORVALTNING	6
2. RAMMEBETINGELSER	7
2.1 NASJONALE FØRINGER.....	7
2.1.1 FNs bærekraftsmål.....	7
2.1.2 Nasjonal landbrukspolitikk.....	9
2.2 REGIONALE FØRINGER.....	10
2.2.1 Handlingsplan for landbruksrelatert næringsutvikling	10
2.2.2 Landbruksstrategi 2021-2030 i Viken fylkeskommune	10
2.2.3 Regionalt miljøprogram.....	10
2.2.4 Fylkesplan – Østfold mot 2050.....	11
2.2.5 Handlingsplan for skogbruk i Oslo og Viken 2021-2025	11
2.2.6 Veien til et bærekraftig Viken - Regional planstrategi 2020-2024	12
2.2.7 Regional plan for klima og energi i Østfold 2019-2030.....	12
2.3 LOKALE FØRINGER.....	12
2.3.1 Kommuneplan for Halden – Samfunnsdelen 2018-2050.....	12
2.3.2 Kommuneplan for Halden 2023 – 2035 Arealdelen	13
2.3.3 Kommunedelplan for klima- og energi 2019-2030	13
2.3.4 Nærings- og sysselsettingsplan 2021-2025.....	14
2.3.5 Spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL) og næring og miljøtiltak i skogbruket (NMSK)	14
3. FOKUSOMRÅDE 1: LANDBRUKETS PRODUKSJONSAREALER	15
3.1 PRODUKSJONSGRUNNLAGET	15
3.2 KULTURLANDSKAPET.....	17
3.3 BYGNINGSMILJØET.....	19
3.4 TILTAKSTABELL	19
4. FOKUSOMRÅDE 2: KLIMA, NATUR OG MILJØ	20
4.1 REDUKSJON AV KLIMAGASSUTSLIPP	20
4.2 VANNMILJØ.....	22
4.3 FLERBRUK I SKOGEN	23
4.4 BIOLOGISK MANGFOLD.....	24
4.5 VILTFORVALTNING.....	26
4.6 AVFALL OG FORURENSNING.....	26
4.7 TILTAKSTABELL	26
5. FOKUSOMRÅDE 3: AKTIV NÆRINGSUTVIKLING	28
5.1 MATPRODUKSJON OG FOREDLING	28
5.2 LANDBRUKSBASERT REISELIV	32
5.3 INN PÅ TUNET.....	33
5.4 URBANT LANDBRUK	33
5.5 SKOG OG TREBASERT NÆRING	34
5.6 LANDBRUKSTILKNYTTET NÆRINGSVIRKSOMHET	34
5.7 TILTAKSTABELL	37
6. PRAKTISERING AV LOVERKET	37
6.1 JORDLOVEN	37
6.2 KONSESJONSLOVEN	42
6.3 SKOGBRUKSLOVEN	43

1. Innledning

Landbruket er en mangfoldig næring som i tillegg til egen verdiskapning også gir ringvirkninger for andre næringer som reiseliv, kultur og industri. Hensynet til jordvern er i stadig sterkere grad blitt vektlagt de senere årene. De nasjonale føringene er klare på at nedbygging av matjord skal begrenses. Norsk landbruk er med sine politiske reguleringer og ressursoverføringer helt avhengig av støtte og legitimitet i befolkningen. Dette innebærer at lokal landbrukspolitikk kontinuerlig må utvikles i tråd med statlige og regionale føringer, befolkningens forventninger og naturens forutsetninger.

1.1 Landbruksplanens formål

Landbruksplanen er utarbeidet som en tematisk plan. Planen er et lokalt styringsverktøy som skal:

- sammenstille rammebetingelser og strategier for lokal landbruksforvaltning
- skape et lokalt, landbrukspolitisk engasjement
- synliggjøre landbrukets muligheter i samsvar med kommunens mål for samfunnsutvikling

Landbruksplanen omfatter de fagområdene Halden kommune har ansvar for som landbruksmyndighet. Beslektede fagområder, som for eksempel friluftsliv, er temaer som ikke inngår i planen.

1.2 Hovedmål og fokusområder

Landbruksplanen definerer følgende hovedmål:

Landbruket i Halden skal produsere råvarer av høy kvalitet etter forbrukernes ønske og behov, gi et mangfoldig og variert kulturlandskap, bidra til levende bygder, være en del av klimaløsningen og være med på å sikre matvareberedskapen.

Landbruksplanen definerer tre fokusområder:

- Landbrukets produksjonsarealer
- Klima, natur og miljø
- Aktiv næringsutvikling

Tilhørende beskrivelsen av de respektive fokusområdene, følger det med en tiltakstabell. I tillegg har planen retningslinjer til bruk i saksbehandlingen for de forvaltningsområdene der kommunen er landbruksmyndighet. Planen er retningsgivende for hvordan lover og forskrifter knyttet til landbruket i kommunen, blir oppfattet og forvaltet lokalt.

1.3 Lokal landbruksforvaltning

Kommunen er førstelinjemyndighet for behandling av jord- og skogbrukssaker. Kommunen har dermed en viktig rolle, og ansvar for gjennomføringen av landbrukspolitikken. Kapasiteten og kompetansen til den kommunale landbruksforvaltningen skal samsvare med oppgavene innenfor fagfeltet. Kommunen bruker sin egen nettside aktivt for å informere om landbruksfaglige tema, og distribuerer samtidig nyhetsbrev på epost til næringen. Kommunen skal avholde informasjons- og dialogmøter/samarbeidsutvalg der næring og forvaltning kan komme sammen og diskutere aktuelle problemstillinger.

Kommunen er tillagt følgende oppgaver:

- Saker etter jordloven, konsesjonsloven og odelsloven
- Skogbruksloven med forskrifter
- Landbruksveier og nydyrking
- Organisk gjødselvarer-regelverket
- Økonomiske virkemidler over jordbruksavtalen med veilednings- og kontrollansvar.
- Forberede søknader knyttet til investerings- og bedriftsutviklingsmidler (IBU) til landbruksformål

forvaltet av Innovasjon Norge

- Ivareta nasjonale landbrukspolitiske mål
- Delta i utvikling av regionale miljøprogram og regionale næringsstrategier

2. Rammebetingelser

2.1 Nasjonale føringer

Rammebetingelsene for norsk landbruk er i endring. Kostnadsnivået skaper utfordringer for arbeidsintensive produksjoner. Samtidig gir økt levestandard og økt kjøpekraft i befolkningen nye muligheter i landbruket, ikke minst innen tjenesteproduksjon. FN har et mål om å øke verdens matproduksjon med 70 % innen 2050. Dette tilsier økt nasjonal matproduksjon.

Grovt kan utviklingen i jordbruket i Norge de siste ti årene oppsummeres slik:¹

- Reduksjon i jordbruksareal (- 2,8 %)
- Kraftig nedgang i antall driftsenheter (- 17 %)
- Arbeidsinnsats i jordbruket gått ned med 12 %
- Lav selvforsyningsgrad (45 %)
- Synkende inntekter og større gjeld i næringen.
- Økende kostnader på nødvendige innsatsfaktorer
- Større, mer effektive produksjoner
- Svakere tollvern

2.1.1 FNs bærekraftsmål

FNs 17 bærekraftsmål er globale mål, med lokale løsninger. Regjeringen har kommet med tydelige forventninger, bl.a. i Meld. St. 40 (2020-2021) Norges handlingsplan for å nå bærekraftsmålene innen 2030, om at kommunene legger bærekraftmålene til grunn i lokale planverk.

Landbruket har en rolle i flere av målene, noe som innebærer ansvar og muligheter. Nedenunder beskrives de bærekraftsmålene som anses mest relevante for landbruket i kommunen.

Bærekraftsmål 2 – Utrydde sult

Det handler lokalt om å opprettholde beredskap gjennom matproduksjon, utnytte landbruksarealene og hindre tap av matjord. Kommunen forvalter statlige virkemidler for å fremme matproduksjon i både stor og liten skala.

Bærekraftsmål 3 – God helse

Det er viktig med trygg og ren mat for å opprettholde en god helse. I norsk landbruk er det en restriktiv bruk av antibiotika i alle typer dyrehold, samt liten bruk av sprøytemidler i planteproduksjonen. Grønne omsorgstilbud basert på landbruk og natur er viktig i arbeidet med psykisk helse.

¹ Statistisk sentralbyrå (SSB) og Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO)

Bærekraftsmål 6 – Rent vann

Landbruket må bidra til rent vann ved riktig lagring og bruk av gjødsel og plantevernmidler. Dette innebærer også å hindre avrenning av næringsstoffer til vassdrag og vannkilder.

Bærekraftsmål 7 – Ren energi for alle

Landbruket kan bidra til ren energi i kommunen, gjennom f.eks. råstoff til fjernvarmeanlegg basert på biovarme. Noen av produksjonsformene i landbruket er energikrevende, og fornybare kilder som solceller og jordvarme kan være aktuelle alternativer til ikke-fornybare energikilder.

Bærekraftsmål 9 – Innovasjon og infrastruktur

Det er en høy investeringstakt i landbruket, og det er viktig med en bevissthet til bruk av bærekraftige og robuste produksjonsmetoder og -materialer.

Bærekraftsmål 11 – Bærekraftige byer og samfunn

Kommunene kan stimulere til å bruke tre som bygningsmateriale, og fornybare energikilder med råstoff fra landbruket.

Bærekraftsmål 12 – Ansvarlig forbruk og produksjon

Det er viktig med en økt bevissthet blant produsenter og forbrukere om kortreiste produkter og lokal produksjon av landbruksprodukter. I dette ligger også tiltak mot matsvinn. Utvikling av gründerskap innen lokalmat og nettverksbygging for produsenter vil gi økt tilgjengelighet for forbrukerne.

Bærekraftsmål 13 – Stopp klimaendringene

Dette handler om bevisstgjøring, ny vitenskap, teknologi og kompetanseheving i landbruket for iverksettelse av klimatiltak. Det er viktig med synliggjøring av hvilken verdi skog, jord og naturområder har for bl.a. karbonfangst og biologisk mangfold.

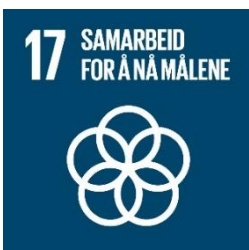
Bærekraftsmål 14 – Livet under vann

Mye av utslippene til vassdragene (miljøgifter, mikroplast og næringsstoffer) ender i havet. Det er viktig å øke bevisstheten om dette og at landbruket kan gjennomføre tiltak for å begrense gjødselavrenning/tilførsel av næringsstoff til vassdrag. Arbeid med holdninger innen håndtering av plast i landbruket er viktig, da mikroplast lagres i naturen med ansamling i verdikjedene.

Bærekraftsmål 15 – Livet på land

En god skog- og jordforvaltning, og bevissthet om naturmangfoldets verdi er viktig. Som planmyndighet, og skog-, vilt- og jordbruksmyndighet, har kommunene stor innflytelse på forvaltningen av areal. I dette ligger å sikre artsmangfold og økosystemer ved å unngå nedbygging og inngrep i verdifulle naturområder. Intakte økosystemer er viktig for å redusere konsekvenser som følge av klimaendringer, som for eksempel flom. Kommunene bidrar til en god skogforvaltning som både ivaretar produksjonsmål, karbonfangst og biologisk mangfold. Kommunene har en aktiv rolle i koordinering av private tiltak og offentlig virkemiddelbruk i bekjempelse av fremmede arter. Kommunene forvalter regionale virkemidler for å bevare artsmangfold og rødlistede arter. Kommunene forvalter hjortevilt, og er med å sikre levedyktige bestander.

Bærekraftsmål 17 - Samarbeid for å nå målene

En temaplan for landbruk danner et godt grunnlag for samarbeid og synliggjøring gjennom felles mål og metodikk for å nå målene. Sammen med andre regionale og lokale planer vil være gode verktøy for å nå nasjonale målsetninger.

2.1.2 Nasjonal landbrukspolitik

Hovedmålet for den nasjonale landbrukspolitikken er å opprettholde et levende landbruk over hele landet. En forutsetning for et slikt landbrukspolitisk mål er å kanalisere grovforbaserte husdyrproduksjoner til distriktene og utnytte de beste jordbruksområdene til korn- og grøntproduksjon. Gjennom Stortingsmeldinger, rikspolitiske retningslinjer og rundskriv er dette nasjonale føringer som legges til grunn for landbrukspolitikken. Under pekes det på noen overordnede og sentrale føringer.

St. meld. nr. 11 (2016-2017) Endring og utvikling – en fremtidsrettet jordbruksproduksjon trekker opp viktige delmål for den statlige landbrukspolitikken:

- Økt norsk matproduksjon.
- En bærekraftig ressursforvaltning med et sterkt jordvern, bevaring og vedlikehold av kulturlandskapet og sikring av det biologiske mangfoldet.
- Sterk og konkurransedyktig jordbruksproduksjon i alle deler av landet.

Nasjonal jordvernstrategi; I 2015 fikk Norge sin første jordvernstrategi. Stortinget vedtok en maksimumsgrense for årlig omdisponering av jordbruksareal på 4000 dekar. I 2021 ble jordvernstrategien forsterket², og forankret i FNs bærekraftsmål. Tapet av dyrka jord skal ikke overstige 3000 dekar årlig, og matproduksjonen skal øke. Hensynet til dyrkbar jord i arealplanleggingen understrekes også. Jordvern vurderes ut fra jordsmonnets økosystemtjenester og samla verdi for natur og samfunn. I tillegg til framtidig matproduksjon og matsikkerhet, har dyrka og dyrkbare arealer blant annet verdi også som

² [Prop. 200 S \(2020–2021\) \(regjeringen.no\)](#)

karbonlager, for å fordrøye og filtrere vann og for naturmangfold (jordvernets begrunnelser, NIBIO 72/2021).

I mars 2022 sendte landbruksministeren et jordvernbrief til alle kommuner i Norge. Bevaring av jordbruksarealene over hele landet er viktig for å styrke beredskapen og matsikkerheten. Det kommer frem av FNs bærekraftsmål nr. 1 og nr. 15 at landene er forpliktet til å bevare grunnlaget for matproduksjon, herunder arealer og jordsmonnets økosystemfunksjoner og produktivitet.

St. meld. nr. 6 (2016-2017) Verdier i vekst – konkurransedyktige skog- og trenæring trekker opp følgende mål for skogbruket:

- Verdiskapningen fra skogbaserte næringer skal økes.
- Skogsektoren skal bidra til å løse viktige miljøoppgaver.

St. meld. nr. 39 (2008-2009) Klimautfordringene – landbruket en del av løsningen viser landbrukets rolle i det nasjonale klimaarbeidet. I St. meld. nr. 41 (2016-2017) Klimastrategi for 2030 har Norge forpliktet seg til minst 40 % utslippsreduksjon i 2030 sammenlignet med 1990.

2.2 Regionale føringer

Statsforvalteren er regjeringens representant i fylket, og skal medvirke til at den nasjonale landbrukspolitikken blir gjennomført ved hjelp av informasjon, forvaltning av virkemidler og lokalt tilpassede tiltak. Næringsutvikling med basis i jordbruk, skogbruk og tilknyttede næringer, areal- og miljøpolitikk er sentrale samarbeidsområder. Trenden i den nasjonale landbrukspolitikken går mot en øktregionalisering av virkemidlene.

Fylkeskommunen har en rolle som samfunnsutvikler, også innen landbrukssektoren, og gjennomfører statlige oppgaver på regionalt nivå.

2.2.1 Handlingsplan for landbruksrelatert næringsutvikling

Partnerskapet for landbruksrelatert næringsutvikling i Viken består av Viken fylkeskommune, kommunene, Østfold Bondelag, Østfold bonde- og småbrukarlag, Skogeierforeningene, Innovasjon Norge og Statsforvalteren i Oslo og Viken. Partnerskapet utarbeider årlige handlingsplaner for landbruksrelatert næringsutvikling, som legger føringer for bruk av tiltaksmidler. Fylkeskommunen har det organisatoriske ansvaret for handlingsplanen. Planen fra tidligere Østfold fylke gjelder frem til ny næringsplan for Viken er godkjent.

2.2.2 Landbruksstrategi 2021-2030 i Viken fylkeskommune

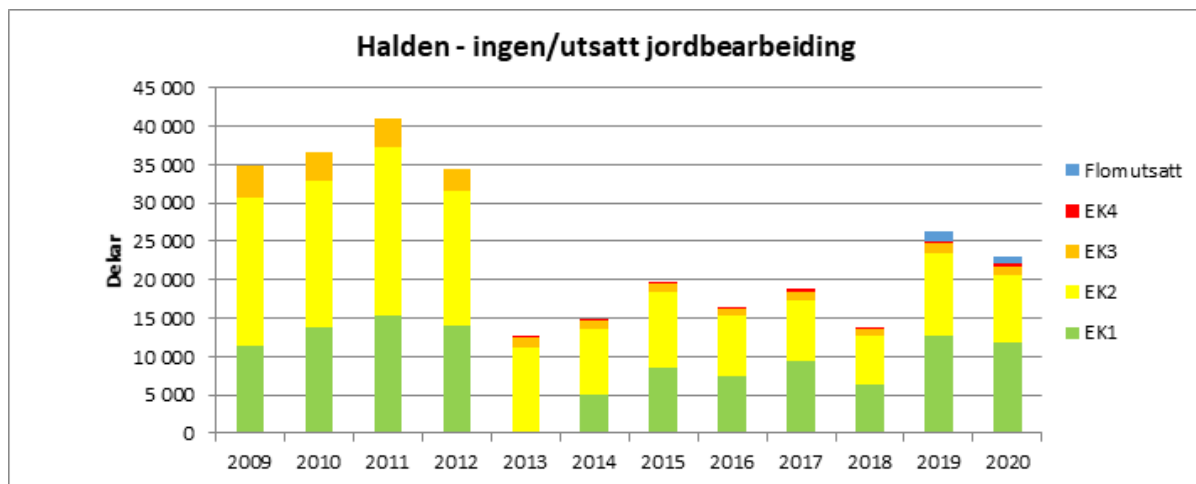
Landbruksstrategien viser hvordan Viken fylkeskommune skal jobbe framover med å ha fokus på primærnæringens rolle i det grønne skifte, og hvordan selvforsyningsgraden på norske ressurser i regionen kan økes. Viken er landets største jordbruksfylke og har derfor en stor rolle som samfunnsutvikler innenfor landbrukssektoren. Strategien belyser Viken fylkeskommunes samfunns mål, og hvilke tiltak som må gjennomføres for å nå målene. Landbruksstrategien speiler mål i regional planstrategi (omtalt i kap. 2.2.6).

2.2.3 Regionalt miljøprogram

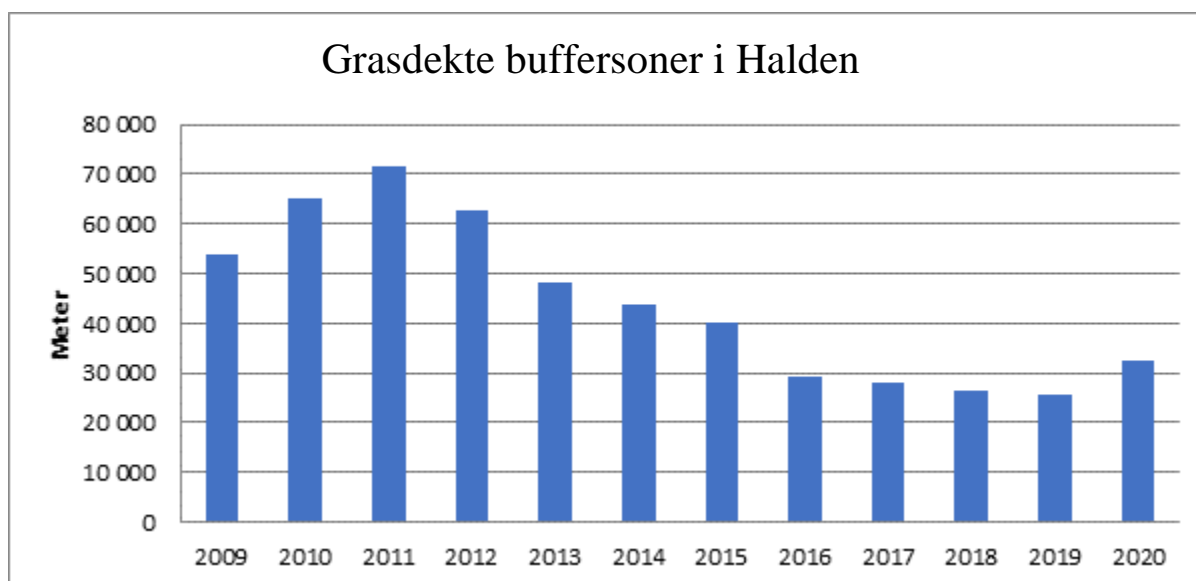
Regionalt miljøprogram (RMP) 2023-2026 for Oslo og Viken er utarbeidet av Statsforvalteren i samarbeid med næringsorganisasjonene i landbruket, kommunene og fylkeskommunene. Programmet rulleres hvert 4. år. RMP er en del av Regionalt bygdeutviklingsprogram for Oslo og Viken (RBU), og inkluderer en regional forskrift om regionale miljøtilskudd for Oslo og Viken. Målet for RMP er å bidra til å ivareta kulturlandskapet, begrense utslipp til luft og vann, samt økt jordliv, humusinnhold og bedre jordstruktur.

I deler av Viken har Statsforvalteren fastsatt regionale miljøkrav³. Dette er krav til redusert jordarbeiding på de mest erosjonsutsatte arealene. Formålet er å redusere avrenning av næringsalter til sårbare vassdrag. Dette gjelder for arealer med nedslagsfelt til vannområdene Glomma sør for Øyeren, Haldenvassdraget, Morsa og kystbekker i tidligere Østfold fylke.

Som et ledd i den negative utviklingen av omfattende insektsdød, er det nå stort fokus på å ta vare på insektene. Det oppfordres til å dyrke pollinatorvennlige planter langs jordekantene.

Diagrammet viser utviklingen i areal med endret jordarbeiding i Halden i perioden 2009–2020, der antall dekar varierer en del fra år til år. Betegnelsen EK viser til inndeling i erosjonsklasser der EK1 er lav erosjonsrisiko, mens EK4 er svært høy erosjonsrisiko.

Diagrammet viser utvikling av grasdekte buffersoner i antall meter 2009- 2020. Antall meter har gått gradvis ned siden 2011, men nedgangen har jevnet seg ut siden 2019, og økte i 2020.

2.2.4 Fylkesplan – Østfold mot 2050

Østfold fylkesplan fra 2018 legger sterke føringer på arealbruken i kommunene. Fylkesplanen er en oppfølging av Osloregionens areal- og transportstrategi der målet er å utvikle et samordnet areal- og transportsystem, hvor innbyggerne bor tettere og reiser mer kollektivt enn i dag.

2.2.5 Handlingsplan for skogbruk i Oslo og Viken 2021-2025

Skogbruket i Oslo og Viken balanserer mange ulike hensyn. Verdiskaping, klimautfordringer, samt det sterkt økende folketallet i regionen er grunnlaget for handlingsplanen. Samtidig skal skogbruket skje i en

³ [Forskrift om regionale miljøkrav i jordbruket, Oslo og Viken - Lovdata](#)

bærekraftig kontekst, der skogbruket balanserer økonomiske, miljømessige og sosiale hensyn. Gjennom lovverk, forskrifter og sertifisering ligger dette som en forutsetning for skogbruket som næringsvirksomhet.

Planen legger til grunn at skogbehandlingen skal følge dagens lovverk med forskrifter og skognæringens sertifiseringsstandarder. Skogbehandlingen skal baseres på faglig kunnskap. Skogproduksjon og økonomi skal vurderes sammen med en rekke faktorer som biologisk mangfold, vannforvaltning, friluftsliv, kulturminner og klimahensyn.

Planens hovedmål er å fokusere på skogbrukets bidrag til å møte klimautfordringene og samtidig gi verdiskaping i næringskjeden. Handlingsplanen har som hovedmål å øke aktiviteten og verdiskapingen i skogbruket gjennom bærekraftig forvaltning av skogen i Oslo og Viken.

2.2.6 Veien til et bærekraftig Viken - Regional planstrategi 2020-2024

Regional planstrategi er en overordnet plan som ble vedtatt av fylkestinget i Viken 18. desember 2020. Den omtaler hvordan vi best skal ta vare på jorda vår, hvordan samfunnsutviklingen skal være, og hvordan alle innbyggere i hele Viken, både i bygd og by, skal leve gode og meningsfulle liv med muligheter for utdanning og jobb i trygge og gode nærområder. Under innsatsområde 3 – Bærekraftig arealbruk, matproduksjon og ernæring er det satt mål for landbruket som omhandler bærekraftige forsyningskjeder, lokal matproduksjon og en egen nullvisjon for nedbygging av matjord⁴.

2.2.7 Regional plan for klima og energi i Østfold 2019-2030

Planen ble vedtatt av Fylkesutvalget i 2019, og inneholder mål og strategier for å redusere klimagassutslipp i fylket innenfor en rekke sektorer, også landbruk⁵.

2.3 Lokale føringer

Halden kommune ønsker å utarbeide landbruksplanen som et lokalt styringsverktøy. Dette betyr at planen skal være et framtidrettet strategidokument som legger premissene for lokal landbrukspolitikk og trekker opp prinsippene for den daglige saksbehandlingen. En rekke planer og strategier legger føringer for landbruksforvaltningen lokalt.

2.3.1 Kommuneplan for Halden – Samfunnsdelen 2018-2050

Kommuneplanen er en 12-årsplan som består av to hoveddeler: samfunnsdelen og arealdelen. Samfunnsdelen tar stilling til langsiktige utfordringer, mål og strategier for kommunen som helhet, og inneholder en beskrivelse og vurdering av alternative strategier for utviklingen i kommunen. Arealdelen er juridisk bindende for framtidig arealbruk. Kommuneplanens samfunnsdel ble vedtatt i november 2018, og kommunens visjon er **Halden forberedt for omstilling**.

I Halden skal arbeid, kunnskap og klima være viktigst - for i Halden tar vi vare på hverandre, samtidig som vi bygger fellesskapet for fremtiden.

Haldensamfunnet har stått overfor utfordringer tidligere, og møtt store omstillinger både i samfunnsliv og næringsliv. Gjennom fremtidsrettede tiltak har lokalsamfunnet evnet å møte disse omstillingene, og endret seg i takt med tiden. Den tiden vi er inne i og de omstillingene som ligger foran oss, skal vi fortsatt møte sammen, til beste for fellesskapet.

Omstillingsevne er en av de viktigste egenskapene et attraktivt samfunn kan ha, og det har Halden.

⁴ <https://klimaostfold.no/wp-content/uploads/2019/09/klimaplan-2019-enkeltsider-HR-1.pdf>
<https://viken.no/tjenester/planlegging/samfunnsplanlegging/regional-planstrategi/veien-til-et-barekraftig-viken-regional-planstrategi-2020-2024/>

⁵ <https://klimaostfold.no/2019/09/04/klimaplan/>

Statens perspektivmelding, Næringslivets framtidspregninger, FNs klimapanelers framtidsspeil og mange ulike rapportar viser at samfunnet er inne i en sterk omstilling. Både på grunn av klimatilpassningar, bærekraft, automatisering og digitalisering. Dette er en omstilling Halden vil være rustet for.

Samfunnsdelens føringer for kommuneplanens arealdel

Mål: Legge til rette for å bygge opp kommunens sterke land- og skogbruksverdier.

Strategier: Jordvernet skal stå sterkt i arealplanleggingen. Naturlandskap, biologisk mangfold, dyrka mark og naturverdier ivaretas i all planlegging og sikres som verdier for hele befolkningen. Sikre god utvikling av distriktene og lokalsentrene.

2.3.2 Kommuneplan for Halden 2023 – 2035 Arealdelen

Gjeldende arealdel⁶ ble vedtatt i 16. februar 2023. Arealplanen er verktøyet for å realisere de føringene som er satt i nasjonale, regionale og lokale føringer. Samfunnsplanen gir klare føringer på endring av vekstretningen som ble fastsatt i forrige arealplan (2011 – 2023). Forrige arealplan hadde som strategi å tilrettelegge for en vekstretning vestover. Nå skal veksten i boligbygging skje i tettstedet og i kransen rundt.

Arealene med LNF er i hovedsak en videreføring fra forrige plan fra 2011. For landbruksinteressene er det positivt at 254 dekar dyrka mark, som var avsatt til utbyggingsformål i forrige plan, nå tilbakeføres til LNF.

Den langsiktige, arealstrategien kan oppsummeres slik:

- Dreining av vekstretning
- Sentrumsutvikling har høy prioritet
- Klima og miljøvennlig utvikling
- Leiren ikke lenger lokalsenter, Sponvika som lokalsenter
- Tilrettelegging for arealer til næringsutvikling
- Ivareta kulturlandskapet og matjord
- Finne nye områder for masseuttak
- Streng forvaltning av kystsonen

Langsiktig tettstedsgrense

Arealplanen har som strategi at utbygging mot sentrum prioriteres foran bygging i randsonen. I fylkesplan for Østfold 2018 ble det definert en ytre grense for tettstedsarealet i Halden fram til 2050. Byutviklingen skal skje innenfor tettstedsgrensen. Arealer innenfor tettstedsgrensen som ikke skal utbygges er avsatt til LNF, grønnstruktur eller liknende.

I arealplanen er tettstedsgrensa justert i tråd med de lokale prioriteringene og arealbruksendringene som er gjort. Det har blitt lagt vekt på jordvern, samfunnssikkerhet, utviklingen av en kompakt by, samt tilgjengelig kapasitet på veg og skoler. Det er i tillegg gjort en mer generell justering av grensa slik at den som hovedprinsipp følger grensene for utbyggingsarealer i kommuneplanen og reguleringsplaner. I denne sammenhengen er tettstedet definert som Halden byområde, samt Sørlifeltet og Isebakke til Svinesundsplatået. Utenfor tettstedsgrensa defineres Sponvika, Aspedammen og Prestebakke som lokalsenter. I LNF-områder skal utbygging primært styrke grendene, og jordvernet vektlegges.

2.3.3 Kommunedelplan for klima- og energi 2019–2030

Ny kommunedelplan for klima og energi ble vedtatt juni 2020, og inneholder egne mål og strategier for

⁶ <https://www.halden.kommune.no/tjenester/sentraladministrasjon/planer/kommuneplan-areal-og-samfunnsdel/kommuneplanens-arealdel-2023-2050/>

hvordan jordbruket og skogbruket kan bidra til å nå kommunens klimamål.

2.3.4 Nærings- og sysselsettingsplan 2021–2025

Nærings- og sysselsettingsplan for Halden kommune 2021-2025, vedtatt av kommunestyret den 28. oktober 2021, har mål om at Halden kommune skal være Norges mest innovative kommune.

Innenfor landbrukssektoren er det formulert følgende tiltak der fokuset er rettet mot det grønne skiftet, sirkulær økonomi og mulighetene innenfor jord- og skogbruksnæringen:

Tiltak 1 - Halden kommune skal fokusere på bærekraftig næringsutvikling.

Tiltak 2 - Halden kommune vil bidra til å øke bruk av skogen som råvare og ressurs.

Tiltak 3 - Landbruksavdelingen i Halden kommune vil gå aktivt ut med informasjon og veiledning om virkemiddelapparatet.

Tiltak 4 - Halden kommune vil fokusere på å utforske potensialet for bedre utnyttelse av trevirke og hvordan dette kan bidra til næringsutvikling i Halden og regionen.

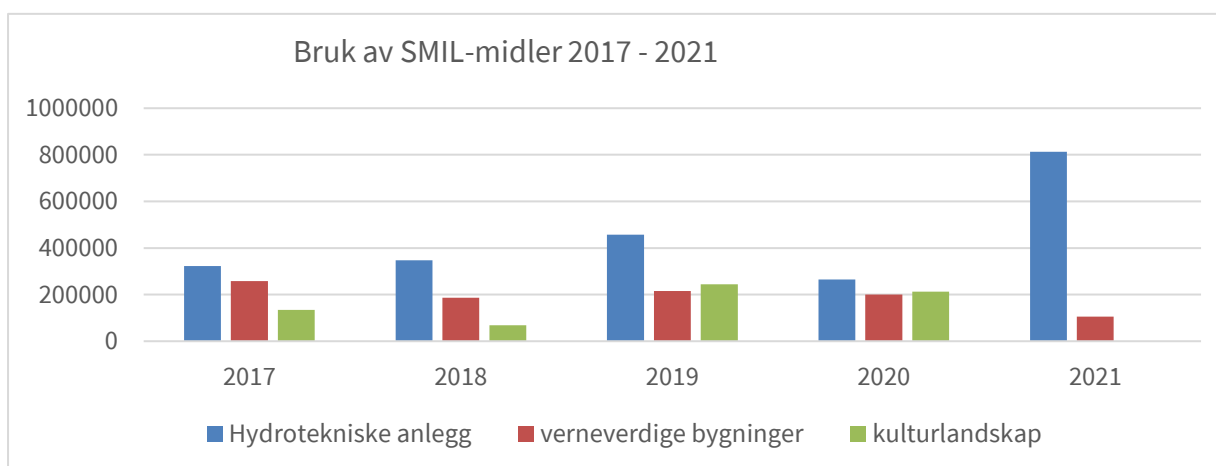
Tiltak 5 - Halden kommune vil være en aktiv pådriver for etableringen av større produksjon av massivtre.

Tiltak 6 - Halden kommune vil aktivt bidra og tilrettelegge for at landbruksnæringen skal kunne fokusere på utviklingen av småskalaproduksjon (f.eks. frukt/grønnsaker).

2.3.5 Spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL) og næring og miljøtiltak i skogbruket (NMSK)

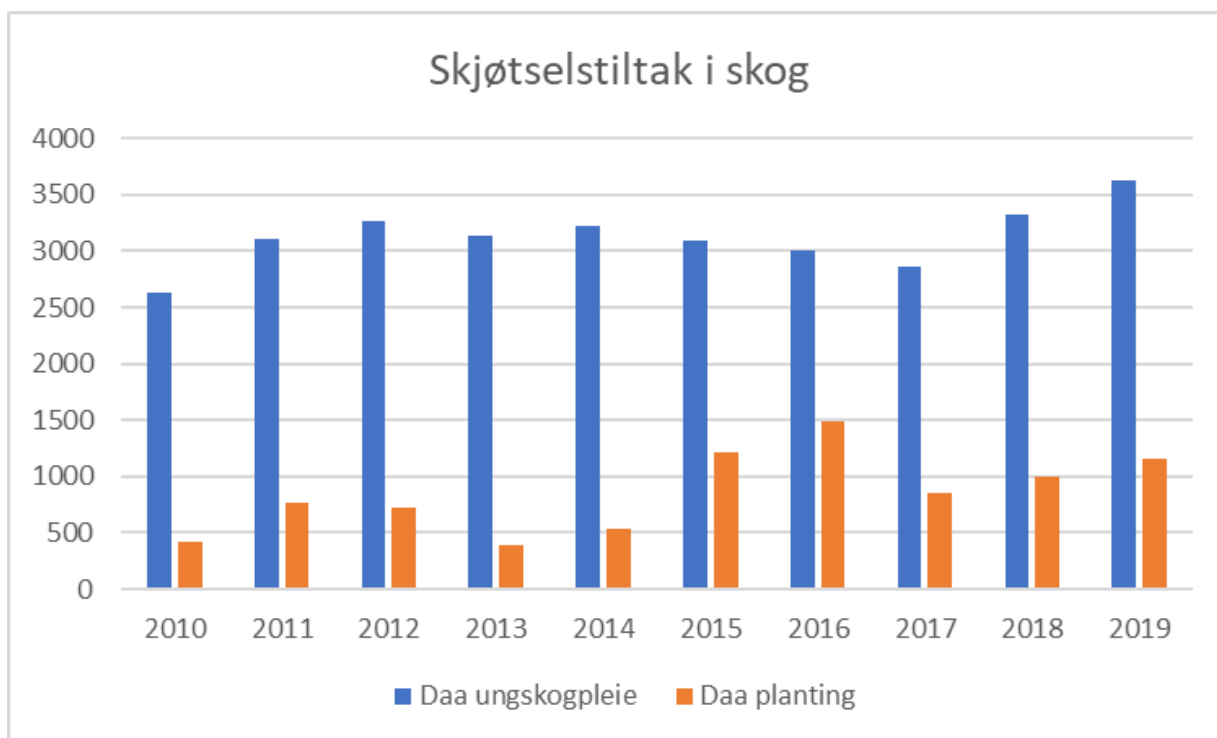
Formålet med tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket er å fremme natur- og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap og redusere forurensningen fra jordbruket, utover det som kan forventes gjennom vanlig jordbruksdrift. Prosjektene og tiltakene prioriteres ut fra lokale målsettinger og strategier. Formålet med tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket er at det ut fra regionale og lokale prioriteringer blir stimulert til økt verdiskaping i skogbruket, samtidig som miljøverdier knyttet til biologisk mangfold, landskap, friluftsliv og kulturminner i skogen blir ivaretatt og videreutviklet. Midlene blir i dag i hovedsak benyttet til ungskogpleie, markberedning og tettere planting.

Kommunen forvalter tilskuddsordningene «Spesielle miljøtiltak i landbruket» og «Næring og miljøtiltak i skogbruket». Det er utarbeidet en lokal tiltaksstrategi for prioritering av midlene⁷, som rulleres hvert 4. år. De prioriterte tiltakene som defineres gjennom denne landbruksplanen skal legges til grunn ved rulling av tiltaksstrategien. De lokale landbruksorganisasjonene deltar aktivt i rulling av tiltaksstrategien.

Figuren viser hvordan midler i SMIL-tilskuddet er blitt brukt de siste fem åra. Det er tildelt mest midler til hydrotekniske anlegg, spesielt i 2021. Midler til verneverdige bygninger og kulturlandskap har vært jevnt fordelt de siste åra, mens i 2021 var det kun brukt midler til bygninger. Kilde: Halden kommune

⁷ <https://www.halden.kommune.no/tjenester/miljo-og-teknisk/miljo-og-landbruk/landbruksplan-forvaltningsplaner/>

Figuren viser utviklingen av planting og ungskogpleie i perioden 2010-2019 i dekar. Antall dekar ungskogpleie har vært jevn siden 2011, og steget siden 2017. Arealet som er planta varierer fra år til år, men det har vært en jevn økning siden 2017. Kilde: Halden kommune

3. Fokusområde 1: Landbrukets produksjonsarealer

3.1 Produksjonsgrunnlaget

I Norge er omkring 3 % av totalarealet dyrket jordbruksareal. På grunn av klima, topografi og jordkvalitet er bare omkring 1/3 av jordbruksarealet i landet egnet for matproduksjon. Omkring 9 % av Norges jordbruksareal ligger i Viken fylke. Primærnæringene står for 1,3 % av sysselsettingen i Viken (2018), mot 2,2 % for landet som helhet. Jordsmønn i kombinasjon med klima gjør imidlertid at jordbruksarealene i fylket i hovedsak er høyproduktive. De dominerende vekstgruppene i Viken er korn (69 % av arealet) og grovfôr (29 % av arealet), men arealet for frukt, bær og grønnsaker øker stadig.

Landbruk i Enningdalen. Foto: Harald Nøding Østvik

I 2022 ble det søkt produksjonstilskudd på ca. 59 000 dekar fordelt på 181 jordbruksforetak. 77 foretak er registrert med husdyr, inkludert ti bruk med melkeproduksjon, 23 foretak med ammekuproduksjon og 13

foretak med slaktegrisproduksjon. Direkte sysselsettingen i landbruket i Halden kommune utgjør ca. 1,6 % av kommunens samlede sysselsetting.

Tabellen viser fordeling av foretak med husdyr i Halden. Kilde: Produksjonstilskudd 2022, Landbruksdirektoratet

Husdyr	Foretak	Antall dyr
Melkekyr	10	459
Ammekyr	23	489
Vinterfôra sauer	9	287
Geiter	1	14
Avlspurker	9	425
Slaktegris	13	10 369
Verpehøner	4	14 562
Slaktekylling	8	1 120 037

Produksjon av korn er en av bærebjelkene for landbruket i Halden, hvor ca. 81 % av jordbruksarealet i drift blir brukt til korn. Ca. 17 % blir brukt til grovfôr. Halden har relativt lite produksjon av poteter, grønnsaker, frukt og bær. 91,2 % av fulldyrka og overflatedyrka jord i Halden er jordsmonn kartlagt ut ifra jord- og terrengegenskaper. I Halden har 99 % av den kartlagte jorda svært god eller god kvalitet (NIBIO).

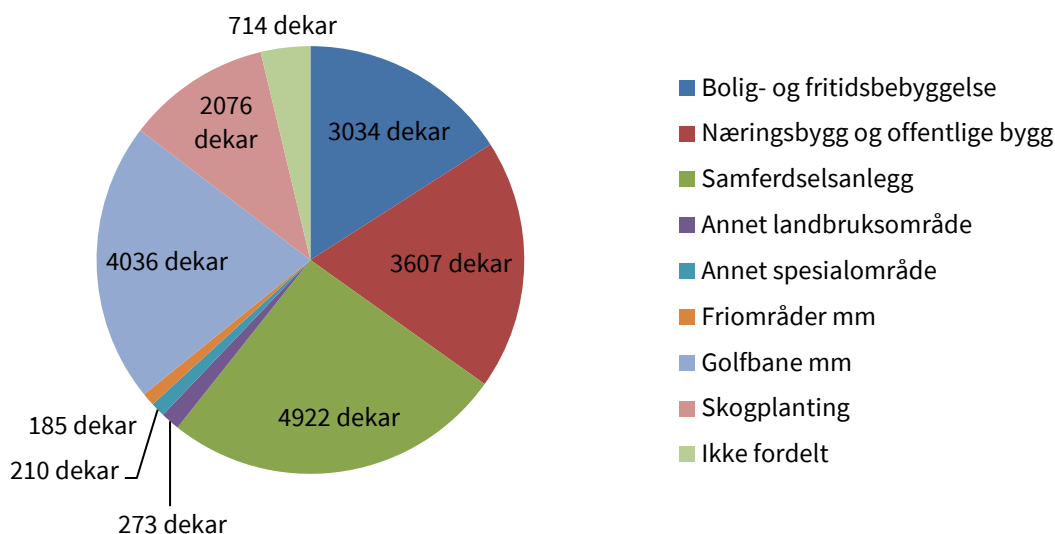
Tabellen viser fordeling av areal i Halden⁸, fordelt mellom jordbruksareal, skog, bebyggelse og annet markslag. Kilde: Arealressurskart AR5, årsversjon 2022, NIBIO

Arealtype	Dekar	Prosent
Jordbruksareal		
Fulldyrka	60 733	9,5
Overflatedyrka	121	0,0
Innmarksbeite	1 522	0,2
Skog		
Produktiv skog	382 385	59,5
Uproduktiv skog	84 129	13,1
Bebyggelse	24 262	3,8
Annet markslag		
Åpen fastmark	5 868	0,9
Myr, åpen eller med skog	34 298	5,6
Ferskvann	48 919	7,6
Ikke kartlagt	0,0	0,0
Sum	642 237	100

Matjord er en knapp og ikke-fornybar ressurs. Klimautfordringene vil endre forutsetningene for matproduksjon. Befolkningsveksten gir behov for større arealer til jordbruk. Jordvern knytter seg til arbeidet med å sikre jordbruksarealer for varig framtidig matproduksjon. Regional planstrategi og landbruksstrategien for Viken har en nullvisjon for nedbygging av dyrket og dyrkbar jord. Utbygging skal ikke gjøres på matjord. Jordbruket i Halden har med sitt gode klima og gode produksjonsarealer, et ansvar å møte nasjonale og regionale behovet gjennom en kontinuerlig matproduksjon og ivaretagelse av produksjonsgrunnlaget. Også fradeling av areal fra eksisterende driftsenheter, bidrar til nedbygging av jord med høy kvalitet. Halden kommune vil føre en restriktiv praksis og i størst mulig grad unngå at grunneiere selv bidrar til å omdisponere eget jordbruksareal til andre formål.

⁸ <https://arealbarometer.nibio.no/nb/fylker/viken/kommuner/halden>

Omdisponering av dyrka og dyrkbar jord i Halden 1965 - 2020

Antall dekar omdisponert dyrka og dyrkbar jord fra 1965 til 2020. Nesten halvparten av arealet er gått til samferdselsanlegg og golfbane, mens næringsbygg og offentlige bygg, bolig- og fritidsbebyggelse og skogplanting står for cirka det resterende området. Kilde: SSB KOSTRA fra 2005, Fylkesmannen før 2005 (Omdisponering ved enkeltvedtak etter jordloven og regulering etter planbygningsloven).

Videre er det interessant å se på hvor det finnes dyrkbare arealer som for tiden ikke er i bruk som jordbruksareal. Disse arealene kan være med på å øke jordbruksarealet og dermed matproduksjonen. I Halden er 33 338 dekar kartlagt som dyrkbar jord, det vil si arealer som kan dyrkes opp til å bli fulldyrka jord og som holder kravene til klima og jordkvalitet for plantedyrking. Arealene som kan dyrkes opp i Halden er i hovedsak registrert som skog.

I 2020 var det 125 485 skogeiendommer i Norge, og i Oslo og Viken var det ca. 18 000 eiendommer. [Se mer skogstatestikk og skogfakta hos SSB.](#)

Viken fylke har et samlet skogsareal på 14 009 km² og hogsten ligger årlig på 2 525 610 m³ (2020).

I Halden kommune finnes det 441 skogeiendommer som forvalter et produktivt areal på 412 000 dekar. Avvirkningen i kommunen er lite konjunkturavhengig, og ligger stabilt rundt 100 000 m³ per år. I 2020 ble det innrapportert et volum på 97 534 m³ (59 % gran, 35 % furu og 6 % løv), med en førstehåndsverdi på ca. 45 millioner. Økt etterspørsel etter trelast i 2021 økte denne verdien til 47 millioner. Til sammenligning er verdien av samlet kornproduksjonen i kommunen på 63 millioner.

Nærmere 10 % av utmarksarealet i Halden er vernet som landskapsvernområde, naturreservat eller regulert naturvernområde. Kommunen oppfyller derfor langt på vei det nasjonale målet om 10 % barskogvern.

3.2 Kulturlandskapet

Kulturlandskap omfatter i videste forstand alle landskap som er påvirket av menneskelig virksomhet gjennom landbruk, bebyggelse og tekniske anlegg. Begrepet omfatter jordbrukslandskap, kystlandskap, bylandskap etc. I landbruksplanen har vi avgrenset kulturlandskapet til landbrukets kulturlandskap.

Landbrukets kulturlandskap er det landskapet som er påvirket av landbruksaktivitet og som er en synlig bærer av kulturhistoriske, estetiske, landskaps- og naturverdier. Østfold fikk tidlig bosetting og er svært rikt på fornminner. Omkring år 3500 f.Kr. utviklet det seg en bondekultur på Raet. Den tørre og lettdrevne jorda på moreneryggen var ideell for bosetting og jordbruk. Bondekulturen på Ra-jorda blomstret og

formetlandskapet. Sporene etter den første bondekulturen ligger i stor grad under markoverflaten, men mange fornminner vitner om den tidlige bondekulturen i Haldens historie. Raet var også en viktig kommunikasjonsåre. Raet demmer også opp vannet som er på vei ut i havet. Denne barrieren former sjøer som vannveier. Vannveiene gjorde tømmerfløting og eksport mulig, og vannkraften fra Tistafossen la grunnlag for en tidlig industri.

Bilde av kulturlandskapet på Nybøle. Foto: Jon Inge Stumberg

Omkring 1. verdenskrig ble kunstgjødsla tatt i bruk. Gjødsling og rydding av utmarka ble vanlig. Kulturbeitet ble forbeholdt kyrne, mens hagemarka (ofte leirdaler og sumpmark med kratt og skog) ble brukt til ungdyr og hester. Bruk av nye redskaper krevde større og sammenhengende jordbruksarealer. Gravemaskinen bidro dessuten til at store fuktområder ble grøftet/drenert og oppdyrket. Allsidige driftsformer med korn og husdyr var alminnelig til utpå 1950-tallet. Etter dette gikk husdyrholdet, og spesielt melkeproduksjonen tilbake. Statens kanaliseringpolitikk fremmet korndyrking på Østlandet og husdyrproduksjonen ble kanalisert til Distrikts-Norge.

Omleggingsstøtte og tilskudd til arronderingsforbedrende tiltak, som bekkelukkinger og bakkeplaneringer, bidro til en rask omlegging av landbruket i løpet av etterkrigsårene. Selv om tilskuddene til arronderingstiltak bortfalt på slutten av 1980-årene, har prosessen fortsatt helt fram til i dag. Disse endringene i Østfoldjordbruket har påvirket kulturlandskapet, dyrelivet og vannkvaliteten.

Kulturlandskapet er i endring og utvikling. Stadig større arealer påvirkes av faktorer som utbygging og endringer i driftsformer i jordbruket. En del arealer står nå i fare for å gro igjen, og er en stor trussel mot naturmangfoldet i kulturlandskapet. Det er derfor en utfordring å ivareta og utvikle kulturlandskapets verdier knyttet til biologisk mangfold, opplevelser og kulturarv, og samtidig øke allmennhetens kunnskap om, og forståelse for, kulturlandskapets verdi. Det er også en utfordring å se disse verdiene i sammenheng og som del av et helhetlig og mangfoldig landskap.

Statsforvalteren har registrert prioriterte områder for kulturlandskap i Oslo og Viken, som omfatter både innmark og utmark. Landbruksdrifta påvirker utformingen av landskapet vårt på ulike måter og særpreger blant annet fjell-, ravine- og kystlandskapet. For de verdifulle kulturlandskapene i regionen finner vi i tillegg høye kulturhistoriske, biologiske og estetiske verdier. Halden har flere kulturlandskap - og kulturmiljøer av regional interesse, Berby – Enningdalen, Iddesletta, Remmen, Asak, Storøya/Lilleøya, Rokke –Berg og Jellhaugen. Disse regionalt viktige kulturlandskapene -og miljøene må hensyntas i landbruket fordi de bidrar til opplevelser, god folkehelse og friluftsliv, samtidig bidrar kulturminner –og landskap til reiseliv og verdiskapning.

3.3 Bygningsmiljøet

De store røde låvene har preget Østfoldlandskapet de siste 130 årene. Bygningene er i mange tilfeller store, og plassert inn i gårdstunene på en helhetlig måte. De siste 10–15 årene har det skjedd en merkbar strukturutvikling i jordbruket. Antall melkebønder er kraftig redusert. Samtidig er konsesjonsgrensene innenfor svine- og fjørfeproduksjonen økt kraftig. Dette har ført til tomme fjøs og låver. Nye og store driftsbygninger har i enkelte tilfeller fått en utforming og plassering som har vært uheldig i forhold til eksisterende bygninger og tun. Flere av de store gamle låvene er fjernet eller er i ferd med å falle sammen. Bygninger som mister sin funksjon, har i mange tilfeller en kort levetid. Når først forfallet kommer, er det et stort økonomisk løft å berge bygningene. Disse bygningene forteller om eldre driftsformer og tidligere generasjoners liv og det bør stimuleres til å bevare disse. Den nye vedtatte Stortingsmeldingen 16, 2019-2020 Nye mål i kulturmiljøpolitikken inneholder nasjonale mål for kulturminne arbeidet. Bevaring av eksisterende bygninger kan bidra til å redusere klimagasser og kan oppfylle flere av FNs bærekraftsmål. Byggenæringen står for en stor andel av klimagassutslippene. Eldre hus er allerede bygget og klimaavtrykket er satt. Med enkle grep kan eksisterende bygg ofte gjøres mer klimavennlige og energieffektive, og dermed gjenbrukes.

Bildet viser nytt kyllinghus på Asak gård, som er plassert utenfor og lavere i terrenget enn det opprinnelige gårdstunet. Kvalitetene ved eksisterende tun er ivaretatt. Foto: Harald Nøding Østvik

3.4 Tiltakstabell

Mål	Tiltak
Alle produksjonsarealer skal drives. Unngå omdisponering og utbygging på produksjonsarealer.	<ul style="list-style-type: none">• Kommunen skal sikre at leid og eid areal drives ved å følge opp driveplikten.• Kommunen har en streng praksis knyttet til omdisponering av jordbruksareal.• Avsette utbyggingsområder utenom produksjonsarealer. Kommunen følger opp dette i planprosesser.
Bevare og videreutvikle kulturlandskapsområdene	<ul style="list-style-type: none">• Arbeide for å kartlegge og verdsette verdifulle kulturlandskapsområder.• Målretta informasjon om SMIL-midler til gårdbrukerne.• Målretta informasjon om at alle tiltak som kan berøre fredete kulturminner må oversendes fylkeskommunen for uttalelse.• Prioritere midlene iht. gjeldende tiltaksstrategi for å<ul style="list-style-type: none">– hindre gjengroing– bevare og fremme biologisk mangfold, i eller i tilknytning til kulturlandskapet

Mål	Tiltak
	<ul style="list-style-type: none"> – holde gammel kulturmark i hevd – fremme tilgjengelighet og opplevelseskvalitet, i eller i tilknytning til kulturlandskapet – Det kan også søkes tilskudd gjennom fylkeskommunen, Miljødirektoratet m.fl.
Bevare og videreutvikle landbrukets bygningsmiljø	<ul style="list-style-type: none"> • Målretta informasjon om SMIL-midler til gårdbrukerne. • Prioritere midlene iht. gjeldende tiltaksstrategi for å <ul style="list-style-type: none"> – holde gammel kulturhistoriske bygningsmiljøer i hevd – gi grunneiere med verneverdig landbruksbebyggelse veiledning i ivaretagelse av bygningsmiljø og gårdstun. – Det kan også søkes tilskudd gjennom fylkeskommunen, Innovasjon Norge m.fl.

4. Fokusområde 2: Klima, natur og miljø

4.1 Reduksjon av klimagassutslipp

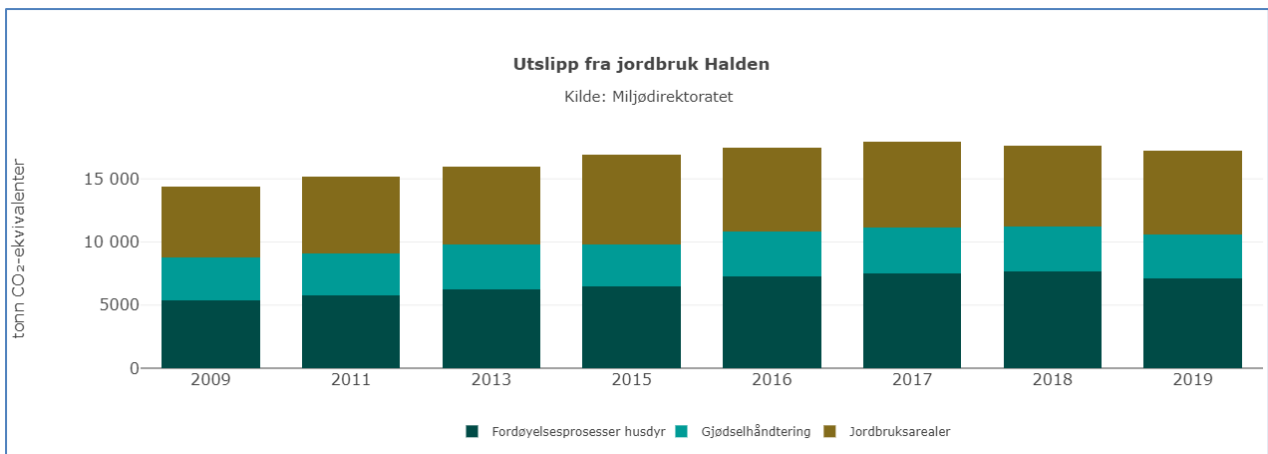
Klimagassutslipp fra landbruket kommer fra to typer kilder: bruk av fossil energi og naturlige, biologiske prosesser. Den fossile energibruken er i landbruket knyttet til landbruksmaskiner og transport, i tillegg til at det brukes olje og gass i gartnerier, til oppvarming av driftsbygninger og korntørking. Av de biologiske prosessene som gir utslipp av klimagasser i Norge, er det særlig lystgass fra mineralgjødsel og avrenning, metan fra husdyrfordøyelse, og metan og lystgass fra lagring av husdyrgjødsel som er viktige.

Klimagassutslipp fra landbruket i Halden er beregnet til ca. 17 000 tonn CO₂-ekvivalenter i 2019⁹, noe som utgjør ca. 19 % av klimagassutslipp i kommunen. I perioden 2009 – 2019 har utslippene totalt sett økt fra ca. 14 000 tonn til nevnte 17 000 tonn. Siste tre år (2017 – 2019) er utslippene gått noe ned fra ca. 18 000 tonn til 17 000 tonn. Til sammenligning bidrar landbruket i Halden til å binde store mengder karbon gjennom blant annet beiting og tilvekst i skogen. Beregninger fra Miljødirektoratet viser at Haldens skoger hadde et opptak på ca. 168 000 tonn CO₂-ekvivalenter i 2015¹⁰.

⁹ Miljødirektoratets statistikk for utslipp av klimagasser i kommuner:

<https://www.miljodirektoratet.no/tjenester/klimagassutslipp-kommuner>

¹⁰ <https://www.miljodirektoratet.no/tjenester/klimagassutslipp-arealbruk-kommuner>

Figuren viser beregninger av klimagassutslipp fra jordbrukssektoren i Halden, i perioden 2009–2019. Beregningene er knyttet til biologiske prosesser i husdyrene, gjødsel og dyringsjord. Energibruk er ikke inkludert her, og kommer i tillegg. Det har vært en jevn stigning i utslipp fra 2009 med en topp i 2017. Fra 2018 er utslippene gått noe ned fra ca. 18 000 tonn til 17 000 tonn. Kilde: Miljødirektoratet

I juni 2019 inngikk Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag en klimaavtale med regjeringa. Avtalen er ambisiøs med klare mål om å redusere klimagassutslipp og øke opptaket av karbon i jordbruket. Utslipsreduksjonen er beregnet til 5 millioner tonn CO₂-ekvivalenter frem mot 2030, og dette er tatt inn i Stortingets klimaplan for 2021 – 2030¹¹. Økt selvforsyning og landbruk over hele landet ligger til grunn i klimaavtalen, noe som er i samsvar med Stortingets mål.

Landbrukets klimaplan¹² er en videreføring av klimaavtalen mellom Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag og regjeringa. Landbrukets klimaplan legger vekt på at det er mulig å oppnå jordbrukets klimaforpliktelse uten å redusere bruken av norsk matjord, uten å svekke bosetting i distriktene og uten å redusere antall kyr, sau og geiter på norske beiter.

Landbruket står sentralt i FNs bærekraftsmål, der det blant annet fokuseres på at det må produseres mer mat, samtidig som man ivaretar det biologiske mangfoldet. Landbruket er en del av løsningen på flere områder, og kan for eksempel bidra til renere vann og jord, økt fornybar energiproduksjon og gode lokale arbeidsplasser.

På bakgrunn av registreringer, utført i perioden 2016-2020, viser beregninger at det nå står 976 millioner m³ trevirke i skogene i Norge. Det er ny rekord, og det er sannsynlig at vi runder 1000 millioner m³ om få år, forutsatt at skogen vokser slik den gjør i dag. Det stående volumet omfatter også vernet skog i naturreservat og nasjonalparker. I tillegg er det mye som ikke er økonomisk lønnsomt å hogge fordi driftskostnadene blir store. Det totale skogvolumet er nå tre ganger større enn det var i 1925, og er over 12 % høyere enn for 10 år siden.

Den høye veksten i den norske skogen gjør at skogen binder og lagrer CO₂ tilsvarende omtrent halvparten av de årlige norske klimagassutslippene. Men med lavere tilvekst reduseres også det årlige opptaket av CO₂. Opptaket i den norske skogen har blitt redusert siden 2009. Det er viktig at man prioriterer å hogge skog med lav sunnhet og tilvekst. Samtidig er det viktig at skogeierne investerer i planting og andre skogkulturtiltak for å etablere høy produksjon i skogen.

¹¹ [Meld. St. 13 \(2020–2021\) - regjeringen.no](https://www.regjeringen.no)

¹² <https://www.bondelaget.no/klima/landbrukets-klimaplan>

I 2020 ble det plantet 43,5 millioner trær i Norge. Det er over dobbelt så mange skogplanter som ble satt i jorda for ti år siden.
Foto: www.tenktre.no

Endringer i bruken av jorda, som nydyrking eller uttak av torv fra myrer, kan føre til økte klimagassutslipp. Samtidig må endringen i arealbruk alltid vurderes opp mot målet om økt nasjonal matproduksjon. Arealbruksendringer, som asfaltering og utbygging på dyrkbar mark, i beiteområder eller skog, vil ofte være negativt både for karbonlagringen og det biologiske mangfoldet i området. Omdisponering av skog til utbygd areal fra 2010 til 2015 førte til at 923,7 tonn CO₂-ekvivalenter ikke ble tatt opp. Både god drift og bevaring av skog og dyrkbar jord er derfor svært viktige klimatiltak.

Landbruket i Østfold produserer i dag minst 500 GWh energi, først og fremst knyttet til bioenergi som ved, flis og halm, men også noe solenergi og biogass. Flere gårder kan også ha potensiale for småskala vannkraft eller små eller større vindkraftanlegg. Gårdsvarmeanlegg produserer ca. 2,4 GWh energi fra halm og ved i Halden.

Bøndene i Østfold har høy kompetanse og stor interesse for fornybar energi. Med de riktige virkemidlene, som tilrettelegging for energikooperativer og gode støtteordninger for biogassproduksjon fra gjødsel, kan det offentlige bidra til å mangedoble energiproduksjonen i landbrukssektoren i fylket, uten at det går på bekostning av naturmangfold eller andre interesser.

Klimakalkulatoren¹³ er et digitalt verktøy som gir bonden oversikt over utslipp. Basert på dette kan bonden kartlegge hvilke muligheter som finnes både for å redusere utslipp og binde karbon som finnes på gårdsnivå.

4.2 Vannmiljø

Norge er gjennom EØS-avtalen forpliktet til å følge opp EUs vannrammedirektiv der målet er god kjemisk og økologisk status i vannforekomstene. Haldenvassdraget, de viktigste innsjøene og bekkene i kommunen har gjennom flere år vært overvåket. Resultatene viser at de fleste av bekkene er til dels sterkt påvirket av erosjon og utvasking av næringsalter fra inn- og utmarksområder. I tillegg er det flere steder utslipp av sanitært avløpsvann som er med på å forringe vannkvaliteten.

¹³ <https://klimasmartlandbruk.no/klimakalkulatoren/om-klimakalkulatoren/>

Landbruket er en av sektorene som må redusere sine utslipp til vann og vassdrag i form av redusert erosjon og utvasking av næringsstoffer. Regionalt miljøtilskudd i jordbruket skal stimulere bønder til bl.a. redusert bruk av plantevernmidler, og reduserte utslipp til luft og avrenning til vann. Redusert jordbearbeiding og buffersoner er eksempler på viktige miljøtiltak.

Egne forskrifter om krav til jordarbeiding og miljøtiltak regulerer hvilke miljøkrav som gjelder¹⁴. Dette er krav som kommer i tillegg til miljøkravene i forskrift om produksjonstilskudd.

I vannforskriften er det vedtatt miljømål for overflatevann, og disse skal nås i gjeldende planperiode for regional vannforvaltningsplan. Den nyeste vannforvaltningsplanen gjelder for perioden 2022-2027, og inneholder planretningslinjer som har betydning for landbruket.

Grasdekt buffersoner i Torpedalen, som reduserer avrenning fra dyrka mark effektivt. Foto: Harald Nøding Østvik

4.3 Flerbruk i skogen

Skogbruksloven har som formål å fremme en bærekraftig forvaltning av skogressursene i landet med sikte på verdiskaping, og å sikre det biologiske mangfoldet, hensynte landskapet, friluftslivet og kulturverdiene i skogen. Formålene fører til at man må foreta løpende avveininger mellom de ulike hensynene, og det har siden 1970-tallet pågått et kontinuerlig arbeid med å utforme retningslinjer for hvordan skogbruk kan utøves for å balansere de ulike hensynene.

De viktigste føringsdokumentene på dette området i dag er Stortingsmelding nr. 6 (2016-2017) «Verdier i vekst – Konkurransedyktig skog- og trenæring»¹⁵, forskrift om bærekraftig skogbruk (Landbruks- og matdepartementet 7. juni 2006), Standardene for bærekraftig skogbruk (PEFC Norsk skogstandard)¹⁶, sist revidert 2023, og Handlingsplan for skogbruk i Oslo og Viken 2021-2025¹⁷.

Gjennom lovverket søkes flerbruksutfordringene løst ved å pålegge skogeier å ivareta miljøverdiene på eiendommen i samband med skjøtsel og drift. Reglene for dette er nedfelt i forskrift om bærekraftig skogbruk, som delvis bygger på standardene for bransjeprosjektet «Levende Skog».

¹⁴ <https://www.statsforvalteren.no/nb/oslo-og-viken/landbruk-og-mat/miljotiltak-i-jordbruket/regionale-miljokrav/>

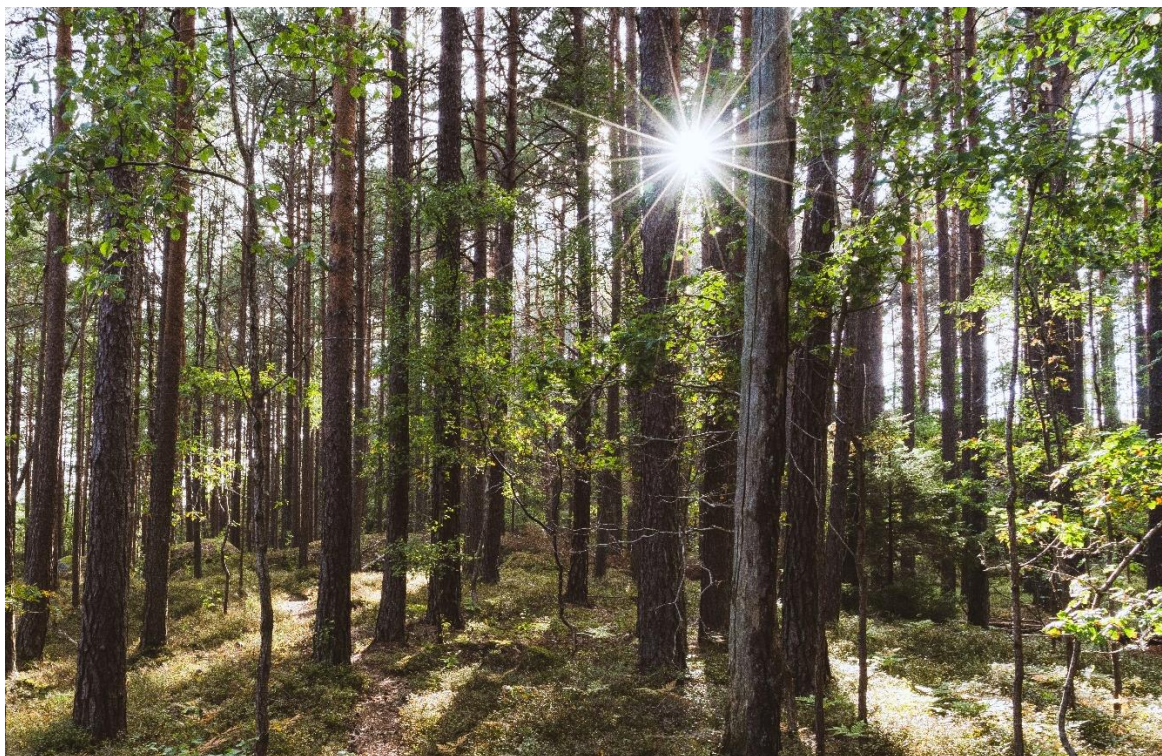
¹⁵ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-6-20162017/id2515774/>

¹⁶ <https://pefc.no/vare-standarder/norsk-pefc-skogstandard>

¹⁷ <https://www.statsforvalteren.no/contentassets/f341b9262fb64d7c93e6f9b9c2661798/handlingsplan-for-skogbruk-i-oslo-og-viken-2021-2025-v.-2.0.pdf>

Levende Skog-standard for et bærekraftig norsk skogbruk har 30 kravpunkter, som dekker områder og tiltak med miljøpåvirkning eller er av betydning ved utøvelse av skogbruk. I tillegg legges det opp til å ivareta spesielle arter på et begrenset areal gjennom vern av nøkkelbiotoper (MIS18).

Skogen skal ha en høyest mulig produksjon av bærekraftige råstoff og produkter, ta vare på biologisk mangfold og være en arena for trening og friluftsliv. Det er derfor viktig at det er gode samarbeidsarenaer der ulike brukergruppe kommuniserer slik at brukere i størst mulig grad kan ha forståelse for hverandre og forsøke å tilrettelegge for ulike utnyttelsesformer.

Skog i Halden. Foto: Bjørnar Strøm-Hågensen

4.4 Biologisk mangfold

Biologisk mangfold, biodiversitet eller naturmangfold er summen av mangfoldet i naturen. Begrepene omfatter både de levende organismer (artene), naturtypene (økosystemene) disse artene lever i, og det genetiske mangfoldet innen de enkelte artsgrupper. Sagt på en enklere måte: Biologisk mangfold er planter og dyr og deres leveområder, den levende naturen omkring oss.

Naturmangfoldloven gir retningslinjer for hvordan naturen skal forvaltes. Lovens formål er at naturen med dens biologiske, landskapsmessige og geologiske mangfold og økologiske prosesser skal tas vare på ved bærekraftig bruk og vern. Landbruket som forvalter disse arealene, har derfor et særlig ansvar for bevaring av biologisk mangfold.

Det er et nasjonalt mål at naturen skal forvaltes slik at arter som fins naturlig blir sikret i levedyktige bestander, og slik at variasjonen av naturtyper og landskap blir holdt ved like. Norge har som de andre medlemslandene tilknyttet konvensjon for biologisk mangfold, signert en ny naturavtale i desember 2022. Naturavtalen har mål om at minst 30 % av land og hav på jorden skal bevares innen 2030 og også måt om at all natur skal forvaltes bærekraftig. Regjeringen vurderer hvordan dette skal følges opp.

Biologiske ressurser skal forvaltes slik at produksjonsgrunnlaget for framtidig jordbruksproduksjon blir sikra. Den beste bevaringen av biologisk mangfold i kulturlandskapet er å holde restene av de gamle

¹⁸ <https://www.nibio.no/tema/skog/miljoregistrering-i-skog-mis>

kulturmarkstypene i god hevd gjennom fortsatt tradisjonell drift eller skjøtsel. Det trenger ikke å være noen motsetning mellom det å bruke et «skjøtselområde» som produksjonsareal, og det å ta vare på kulturlandskapsverdier. Gjødsling og sprøyting av tidligere ugjødsle og usprøyta mark, opphør av beite og påfølgende gjengroing, samt opphør av tradisjonell drift regnes for å være av de største truslene mot trua arter i jordbrukslandskapet.

Utvalgte naturtyper er ivaretatt etter egne forskrifter. I Halden finnes registrerte lokaliteter av hule eiker og slåttemark, som er utvalgte naturtyper. Jord- og skogbrukstiltak som berører forekomster av utvalgte naturtyper, og som ikke krever tillatelse, skal meldes til kommunen før tiltaket iverksettes. Tilbakemelding fra kommunen skal foreligge før tiltaket utføres. Kommunen skal vurdere tiltaket etter reglene i naturmangfoldloven § 53 annet og tredje ledd. Finner kommunen at tiltaket kan medføre forringelse av naturtypens utbredelse og forekomstenes økologiske tilstand, kan kommunen nekte tiltaket eller gi nærmere pålegg om hvordan tiltaket skal gjennomføres i samsvar med forskrift etter jordloven § 11 første ledd.

Naturmangfold i Halden kommune er registrert i Miljødirektoratets naturbase¹⁹. I forbindelse med områdetakst i skog blir det foretatt viltregistreringer og MIS-registrering i kommunen. Dette supplerer kommunens registreringer av biologisk mangfold. Forvaltning av biologisk mangfold består av et bredt spekter av virkemidler. Dette dreier seg bl.a. om ordninger for å stimulere skjøtsel eller tiltak for å la arealer stå urørt. Kommunen kan vurdere eget vern av områder etter plan- og bygningsloven, foreslå frivillig vern, makebytte eller inngå avtaler om spesiell skjøtsel. Landbruket som sektor har et særskilt ansvar for å sørge for at det biologiske mangfoldet som finnes i landbruket sitt kulturlandskap blir holdt ved like. Dette ansvaret gjelder også mht. bekjempelse av fremmede arter. Fremmede arter kan fortrenge andre arter som finnes naturlig på stedet. Ved å drifte arealer hindres det at fremmede arter kan danne store monokulturer og landskapsbildet endres over tid.

Store gamle trær er en viktig naturtype i Halden. Foto: Harald Nøding Østvik

¹⁹ www.naturbase.no

4.5 Viltforvaltning

Landbrukskommunen Halden inneholder mye utmark og mye vilt. Viltet kan høstes, så lenge det produseres et overskudd av bestandene. Av jaktbart vilt i Halden finner vi elg, hjort og rådyr, samt bever, villsvin og hare. En rekke fuglearter kan og jaktes på. Hjorteviltet kan ha stedvis skadeeffekt på kornåkrene og ungsogplanter. Villsvinet kan stedvis ødelegge store avlinger i korn-, grønnsaks- og grasproduksjon, og endevende skogsmark på leting etter føde. Også ulike gåsearter kan beite på innmark til tider. Det er kommunen som er lokal myndighet innenfor jakt på hjortevilt. Kommunen har ansvar for de offentlige verdiene knytte til hjortevilt, som jakt og friluftsliv, naturmangfold, påkjørsler og andre samfunnsskader. Kommunen fastsetter minsteareal, godkjenner vald og tildeler fellingstillatelser og godkjenner bestandsplaner. Fylkeskommunen er regional myndighet. Fylkeskommunen har ansvar for å koordinere og veilede kommunene i saker som gjelder elg, hjort og rådyr. Statsforvalteren behandler klager på kommunale vedtak som gjelder hjortevilt.

Også rovdyr som ulv og gaupe finnes i utmarka i Halden kommune. Vi har over hele Østfold forvaltningsområde for ulv (ulvesona) og gaupe. Dette innebærer blant annet at rovdyrområdene er prioriterte yngleområder for rovvilt, samtidig som Stortinget har fastsatt at det skal være en to-delt målsetning for rovdyr og beitedyr også innenfor forvaltningsområdet. Innenfor forvaltningsområdene er virkemidler rettet mot beitedyr, for eksempel i form av støtte til inngjerding, tidlig nedsanking av beitedyr og så videre.

Det er Statsforvalteren og den regionale rovviltnemnda som er rovviltmyndighet. Kommunen administrerer jegere i et regionalt skadefellingslag.

4.6 Avfall og forurensning

Korrekt håndtering av avfall og forurensning er viktig i samfunnet generelt, og også i landbruket spesielt. Både ulovlig brenning av avfall og ulovlig avfallslagring kan føre til forurensning i form av avrenning av miljøgifter, og det kan være skjemmende for omgivelsene. Noen generelle problemstillinger er forurensning av jord- og vannforekomster, forurenset grunn, sigevannsproblemer og opphopning av miljøgifter i næringskjeden.

Landbruksnæringen skal som et ledd i egen internkontroll ha rutiner for håndtering av avfall. Dette dokumenteres i Kvalitetssystem i landbruket (KSL). Et eksempel på en mulig forurensningskilde er olje-/dieseltanker, som må sikres mot lekkasje.

Forurensningsloven gjelder i landbruket som i samfunnet ellers, og kommunen har en rolle som tilsynsmyndighet etter forurensningsloven. Kommunen følger opp brudd på forurensningsloven.

4.7 Tiltakstabell

Mål	Tiltak
<p><u>Klimamål iht. klima og energiplan</u> Energibruken i landbruket skal være fossilfri innen 2030.</p> <p>Netto karbonbinding i jord og skog skal i 2030 økes med 20 % sammenliknet med 2010.</p> <p>Matproduksjon er prioritert, men landbruket skal gjøres mer effektivt og klimasmart.</p>	<ul style="list-style-type: none">• Halden kommune skal informere om og oppfordre til utfasing av fossil energi i landbruket, f.eks. til oppvarming og korntørking, og til økt produksjonen av fornybar energi.• Prioritere å øke produksjonen av den mest klimavennlige maten i kommunen, og jobbe for å utvikle et marked for kortreist mat.• Kommunen oppfordrer til gode klimatiltak i matproduksjonen.• Styrke klimarådgivning og motivere til bruk av klimakalkulator på alle gårdsbruk i Halden.• Kommunen skal veilede og oppfordre til klimavennlig drift av jorder og skogsarealer. Økt søkelys på jordhelse,

Mål	Tiltak
	<p>binding av karbon i jord og nye dyrkningsmetoder. Riktig drift av skogen er helt avgjørende for å kunne øke opptaket av CO₂ i kommunen.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kommunen informerer og veileder om mottak av avløpslam og biorest.
<p><u>Vannmiljø</u> God økologisk og kjemisk tilstand i alle vannforekomster i Halden kommune.</p>	<p>Kommunen følger opp:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Forskriftene om miljøkrav i landbruket. • Forskrift om organisk gjødsel. • Tilskuddsordningene RMP, SMIL og drenering, samt NMSK. Gjennom økt stimulering til utbedring av hydrotekniske anlegg for å hindre avrenning, motivere til økt bruk av kantsoner langs bekker og vassdrag og bruk av fangvekster. • Forskrift om bærekraftig skogbruk. • Tiltaksprogram i vannforvaltningen for vannområdene i Halden.
<p>Skogressursene i Halden skal forvaltes bærekraftig med sikte på verdiskapning, biologisk mangfold, hensyn til landskap, friluftsliv og kulturverdiene i skogen.</p>	<p>Kommunen og skogeiersamvirke bidrar aktivt til at:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Alle skogeiere i kommunen etterlever standardene for bærekraftig skogbruk gjennom informasjon, rådgivning og tilsyn. • Bidra til oppretting av forum der kommunen, skogbruksnæringen, idrett, miljø- og friluftsansisasjonene kan dele kunnskap og drøfte muligheter knyttet til skogbruk, friluftsliv og miljø.
<p>Ivareta naturmangfoldet i landbruket etter gjeldende regelverk.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ivareta de viktigste naturtypene bl.a. gjennom tiltaksstrategien for landbruksfaglige midler, og ved at grunneiere med utvalgte naturtyper informeres aktivt. • Kommunen sørger for oppdaterte naturtypekartlegginger. • Kommunen bidrar til oppdatering av MIS i skogbruket. • Bekjempe fremmede arter.
<p>Halden kommune skal bidra til å gjøre konflikten mellom vilt og landbruk så liten som mulig</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kommunen jobber for å begrense villsvinstammen. • Kommunen legger opp til en bærekraftig viltforvaltning. • Informere/veilede om statlige tilskuddsordninger og konfliktdependende tiltak. • Kommunen skal være en pådriver for at den todelte forvaltningen i ulvesona følges opp.
<p>Det skal ikke forekomme ulovlig avfallshåndtering i landbruksnæringen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Veiledning og informasjon fra kommunen om regelverk. • Kommunen følger opp avfallssaker gjennom forvaltning av forurensingsloven.

5. Fokusområde 3: Aktiv næringsutvikling

Et av hovedmålene for den nasjonale landbrukspolitikken er å opprettholde et levende landbruk over hele landet. Landbrukspolitikken skal gi grunnlag for økt verdiskapning og livskvalitet, basert på en bærekraftig ressursforvaltning. Nasjonalt har den jordbruksbaserte matvaresektoren en produksjonsverdi på mer enn 117 milliarder kroner. Skogbruk og skogindustri har en samla produksjonsverdi på over 40 milliarder kroner.

Internasjonale avtaler legger rammene for den nasjonale landbrukspolitikken. For landbruket er forhandlingene om en ny World Trade Organization (WTO) avtale spesielt viktig. Det nasjonale målet for forhandlingene er å sikre at det også i framtiden er rom for et levedyktig landbruk over hele landet. Legitimiteten for en nasjonal landbrukspolitikk er i økende grad knyttet til landbrukets produksjon av fellesgoder.

Rammebetingelsene for norsk landbruk har endret seg og vil fortsette å endre seg i tiden som kommer. Dagens trend er økt volumproduksjon, miljøhensyn og sterkere satsning på ulike tilleggsnæringer. Halden kommune har tilrettelegging for næringslivet som et av sine hovedmål for kommuneplanperioden fram mot 2050. Dette betyr at kommunen også vil ha en offensiv holdning til landbruket og landbrukstilknyttet næringsvirksomhet.

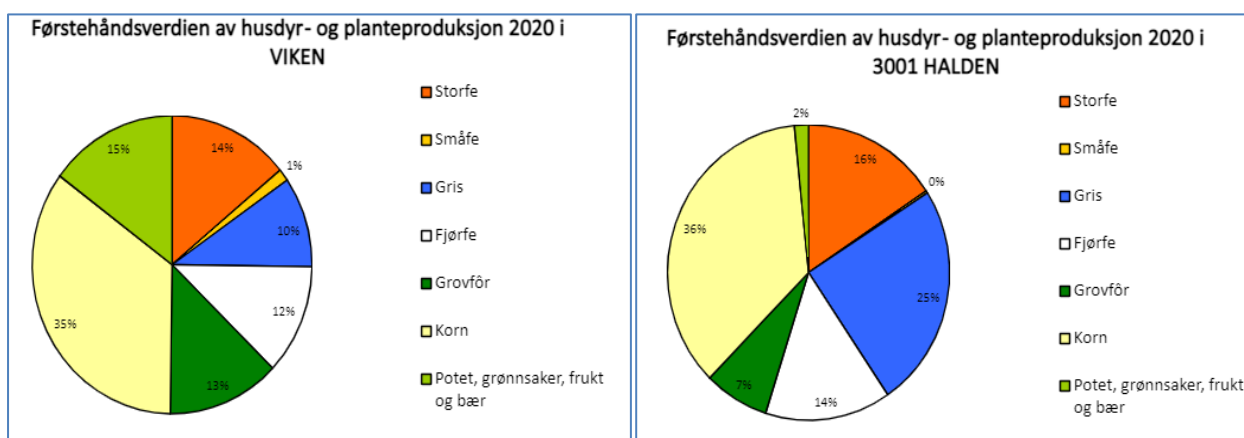
I Halden er omkring 220 årsverk direkte sysselsatt i jord- og skogbruksnæringen. Flere foredlingsbedrifter ligger i kommunen slik at landbruket direkte og indirekte sysselsetter rundt 350 årsverk. Regionalt næringsprogram (RNP) for Oslo og Viken har prioritert følgende regionale satsningsområder:

- Matproduksjon og foredling
- Landbruksbasert reiseliv
- Skog og trebasert næring

5.1 Matproduksjon og foredling

Halden er en kommune med gode, naturgitte forhold for de fleste planteproduksjoner. Figurene nedenfor viser førstehåndsverdien²⁰ av husdyr- og planteproduksjon i hhv. Halden og Viken fylke.

Førstehåndsverdien av husdyr og planteproduksjon i Halden har omtrent samme fordeling som for fylket der kornproduksjonen utgjør omkring 35 % av verdiskapningen. Førstehåndsverdien av husdyr- og planteproduksjon i Halden utgjorde ca. 181 millioner kroner i 2020.

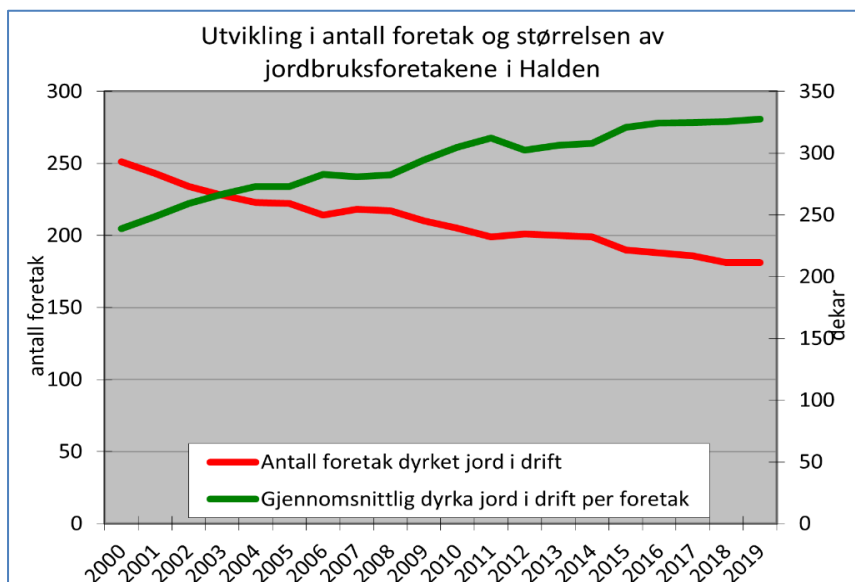

Figurene viser førstehåndsverdien av husdyr- og planteproduksjon i 2020, i hhv. Viken fylke og Halden kommune. I Halden er det mest korn, gris og storfe, mens det i Viken er størst verdi knytta til korn, grovfôr, storfe og grønnsaker. Kilde: Landbruksdirektoratet

²⁰ Verdi som en vare har ved salg til første ledd i omsetningskjeden

Utviklingen av jordbruket i Halden

Ifølge figuren under er antall aktive jordbruksbedrifter blitt redusert i løpet av siste 10 år. Nasjonalt ligger jordbruksareal i drift per jordbruksbedrift på ca. 265 dekar. I Halden er arealet per bedrift omkring 327 dekar. I 2017 på nasjonalt nivå utgjorde leiejord 4,45 millioner dekar, dvs. 45 % av det totale jordbruksarealet i drift i Norge. Leiejord i Halden er ca. 35 % av det totale jordbruksarealet i drift. Dette viser at utviklingen går mot færre, men større bruk.

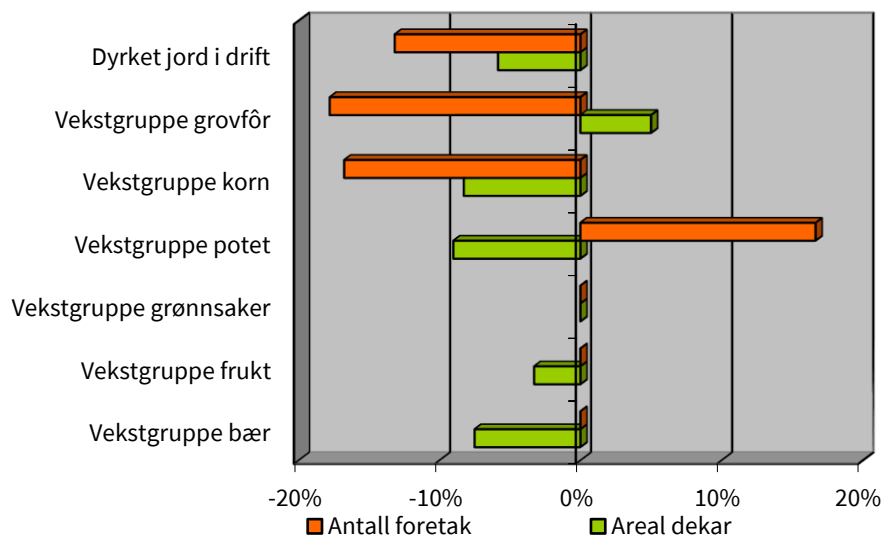
Grafen viser utviklinga i antall og størrelsen på jordbruksforetakene i Halden. Antall aktive foretak er redusert i løpet av de siste 10 år, mens antall dekar i drift per foretak har økt. Kilde: Landbruksdirektoratet – søknad produksjonstilskudd

Selvforsyningsvevnen i Norge lå på 45 % i 2019, korrigert for importerte råvarer er den 36 % (NIBIO). Økt matproduksjon vil kunne øke vår selvforsyningsgrad. For å sikre matproduksjonen er det også viktig med en bedre utnyttelse av tilgjengelig jordbruksarealer. Med dagens strukturutvikling og maskinpark er vi nå i en situasjon hvor arealer står i fare for å bli ytterligere redusert de neste årene.

Figuren viser en nedgang i omsøkt kornareal med 8 %. Derimot viser det en økning i grovfôr areal med 5 %. Likevel har ikke sistnevnte fullt ut erstattet reduksjonen av kornarealet.

Siden 2009 er ca. 180 dekar jordbruksareal omdisponert til andre formål i Halden, hovedsakelig til ulike utbyggingsformål. Det aller meste av arealet som ikke lenger søkes om produksjonstilskudd for, er dermed gått ut av andre årsaker en nedbygging. Noe av dette arealet blir fortsatt holdt i hevd ved slått og beiting, men da på hobbybasis eller som plenareal. Arealet blir derfor ikke registret i statistikken som areal i drift.

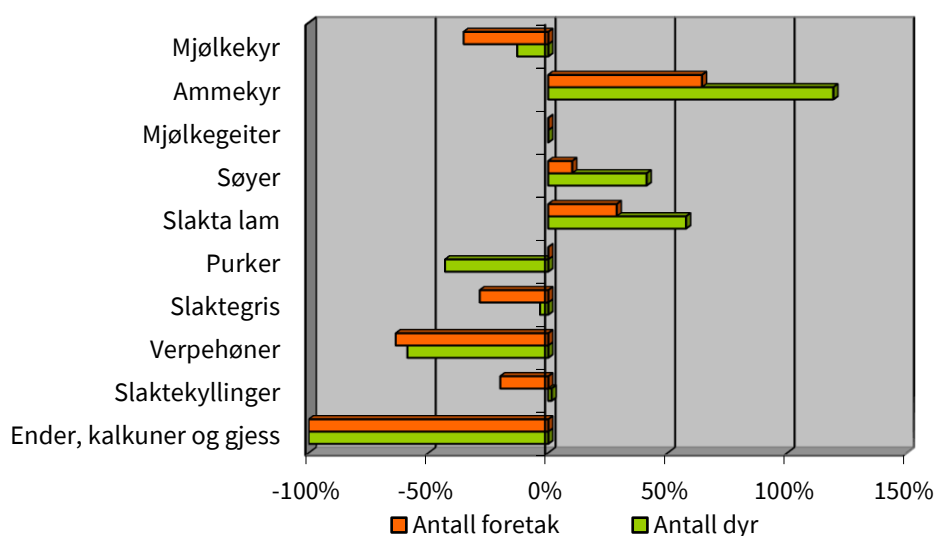
Endring i antall foretak og areal i Halden fra 2010 til 2020

Grafen viser endring i antall foretak og areal innenfor de forskjellige jordbruksproduksjonene. De fleste produksjoner har opplevd nedgang i antall foretak. Kilde: Landbruksdirektoratet – søknad produksjonstilskudd

Antall melkeprodusenter i Halden har hatt en negativ utvikling i mange år. I 2010 var det 17 melkeprodusenter. I 2022 er det 10. Nedgangen har vært spesielt sterk etter at salg og kjøp av melkekvoter ble innført. Melkeproduksjonen i Halden ligger stabilt med underkant av 4 millioner liter melk årlig. (Antall melkekyr 588 i 2010 mot 526 i 2021). Selv om antallet melkeprodusenter har gått ned, har trenden de siste 10 årene vist økende antall storfe i Halden. Dette skyldes økt ammekuproduksjon (kjøttproduksjon) med 513 ammekyr i 2021 mot 218 i 2010. Dette motvirker dermed utviklingen med mer ensidig kornproduksjon noe som gir bedre muligheter for vekstskifte. Husdyrhold er også en viktig forutsetning for økologisk produksjon på grunn av vekstskifte og gjødselverdi og en viktig brikke for et åpent og variert kulturlandskap.

Endring i antall foretak og dyr i Halden fra 2010 til 2020

Grafen viser endring i antall foretak og dyr. De fleste dyreslag har hatt en nedgang siden 2021, med unntak av ammekyr, søyer og slaktalam. Kilde: Landbruksdirektoratet – søknad produksjonstilskudd

I løpet av de siste tiårene var det i 2013 den høyeste andelen av økologisk areal og areal i karens med

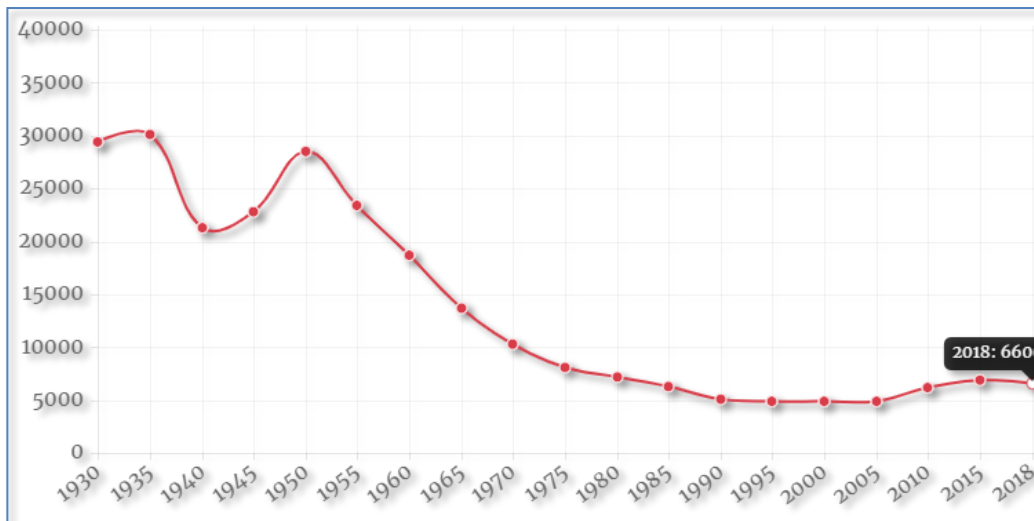
2,6 % av det totale jordbruksarealet i Halden. For året 2020 er tallet 1,4 %. Halden har en relativt lav produksjon av økologisk melk som er likt for landet for øvrig, med at det anvendte volumet har gått svakt nedover. Salgsutviklingen for økologiske meierivarer har de siste 5 årene vært stabile, og dette antas å fortsette. Regjeringa utarbeidet i 2018 en nasjonal strategi for økologisk jordbruk. Målet er å stimulere til økologisk produksjon som er etterspurt i markedet på lik linje med konvensjonell melkeproduksjon. Regjeringen påpeker at økologisk landbruk fortsatt er et satsingsområde og i Stortingsmeldingen «Endringer og utvikling – fremtidsrettet jordbruksproduksjon» vektlegges viktigheten av en satsing på økologisk matproduksjon, spesielt med et ønske om å bevege seg mot en mer klimavennlig og bærekraftig næring.

Norske forbrukere har bevissthet rundt hvor og hvordan maten produseres, dyrehelse og -velferd, bærekraft og miljø ved varekjøp. Forbrukerundersøkelser viser at opprinnelse er noe av det viktigste for forbrukerne. Norske råvarer og matprodukter har et godt omdømme hos norske forbrukere. Flere bønder i Halden driver egen distribusjon av produktene sine på ulike måter. Noen har direkte gårdsalg, som Svinesundhagen. Andre benytter seg av Reko-ringen i Halden som en lokal og effektiv distribusjonskanal hvor salget av maten kommer rett fra produsenten. Halden-dagen og lokale festivaler bidrar til å synliggjøre bondens sitt arbeid og produkter samtidig som det blir en arena for salg. Restauranter i Halden f.eks. Curtisen tilbyr mat fra lokale produsenter.

Innovasjon Norge har et eget utviklingsprogram for matproduksjon. Programmet via IBU (midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket) er et økonomisk virkemiddel Landbruks- og matdepartementet har for å nå målet om næringsutvikling i og i tilknytning til landbruket. Midlene omfatter tilskudd til bedriftsutvikling, tilskudd til investeringer i produksjonsanlegg, tilskudd til investeringer i frukt og grønt og tilskudd til investeringer i forbindelse med generasjonsskifte (Innovasjon Norge 2021). Det ble gitt ut 73,8 millioner kroner i 2021 for Oslo/Viken innenfor tradisjonelt landbruk og tilleggsnæring. Etterspørselen etter midler til investeringer i både tradisjonelt landbruk og i tilleggsnæring er større enn det finnes midler til. Det viser at investeringsviljen i landbruket er stor.

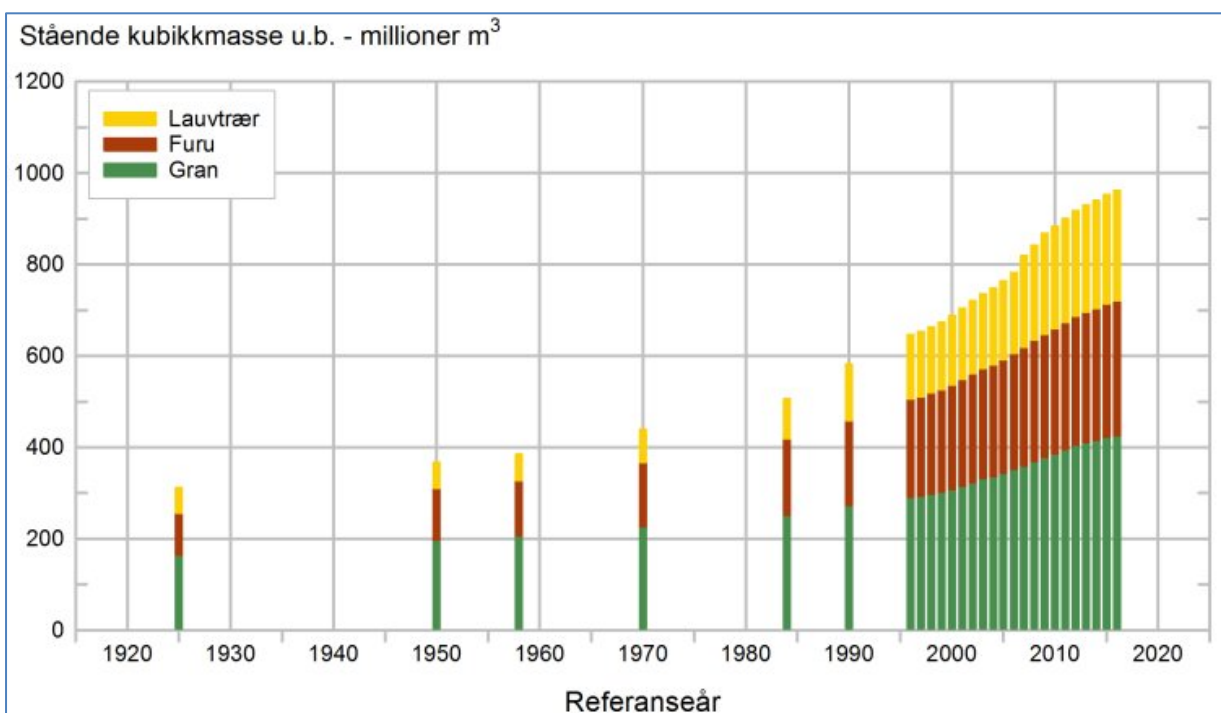
Utvikling av skogbruket i Halden

Sluttavvirkning i Halden og Norge blir i dag i hovedsak utført av entreprenører i samarbeid med skogeierforeninger. Det er en helprofesjonell næring der entreprenørene gjerne har flere maskinlag, med hovedsakelig norske og svenske maskinførere. Dette har gjort at antall ansatte ute i skogene har gått nedover i takt med den maskinelle utviklingen. Behovet for forvaltning og administrasjon av hogstene, samt et stabilt behov for manuell arbeidskraft til planting og ungskogpleie har gjort at antall årsverk knyttet til skogbruk i Norge har forholdt seg relativt stabilt siste 50 år.

Utviklingen i sysselsettingen i skogbruket i perioden 1930–2018 viser en nedgang mellom 1950 og til 1990, mens antall sysselsette har jevnet seg ut siden 1995 og økt noe de siste tiåra. Kilde: Nasjonalregnskapet og Statistisk sentralbyrå

Lønnsomheten i skogbruket er helt avhengig av store volum, effektivitet og god logistikk. Det å hogge tømmer manuelt går for seint og er lite lønnsomt. Den aktive skogeieren, som selv tok ut tømmer, er derfor mer eller mindre rasjonalisert bort.

Antall stående kubikkmasse av løvtrær, furu og gran har vært i vekst siden 1919, spesielt de siste 20 årene. Kilde: Landskogtakseringen 1919-2018

Den årlige tilveksten i Norges skoger er beregnet til 24,6 millioner m³. Den årlige tilveksten har mer enn doblet seg siden 1920-tallet, da tilveksten var om lag 11 millioner m³. Tilveksten har økt for alle treslagsgruppene. Tilveksten for gran, furu og lauvtrær er nå henholdsvis 13,3 - 5,5 - og 5,8 millioner m³ per år. I perioden 2014-2018 ble det hogd skog som tilsvarer 53 prosent av tilveksten.

5.2 Landbruksbasert reiseliv

Reiselivet er landets tredje største eksportnæring og sysselsetter rundt 175 000 personer på landsbasis

med en samlet verdiskaping på 85 milliarder kroner. Ifølge rapport fra NIBIO var totalt verdiskaping fra landbruksbasert turisme i Norge estimert til 213 millioner kroner (2014). Ifølge Meld. St. 31 (2014-2015) Garden som ressurs, ble det satt en ambisjon om å øke verdiskapingen for lokalmat til 10 milliarder innen 2025. I 2019 var den omkring 6 milliarder.

Det er en økende etterspørsel etter opplevelsestilbud med utgangspunkt i lokal natur, kultur og tradisjoner i kombinasjon med lokal mat. Halden er innfallsporten til Norge noe som sammen med blant annet Fredriksten festning, «Klatring på grensen», «Via Ferrata ved Haldenkanalen», «Tretoppfytter på grensen», «Hafsørød skogshytte utleie» samt flere campingplasser og -hytter fører flere hundre tusen turister til kommunen. Kommunens beliggenhet, natur, kultur og historie er et godt utgangspunkt for reiselivsprodukter der ulike tilbud fra landbruksbasert reiseliv er med.

Klatring på grensen engasjerer både store og små. Foto: Kari Schjerpen

5.3 Inn på tunet

Inn på tunet (IPT) er et samlebegrep for bønder som bruker gården sin aktivt som et servicetilbud til befolkningen. Gården kan være arena for barnehage, skolefritidstilbud (SFO), undervisning, arbeidstrening, tjenester for barnevernet, demens og eldreomsorg etc. Gjennom aktiviteter knyttet til gårdsdrift, dyr og natur er det en målsetning å oppnå en bedre hverdag for brukerne. Tilbudene bygger på samarbeid med oppvekst-, utdannings- og helse- og sosialsektor, og tilbudet har aktiviteter knyttet til gården og landbruket.

5.4 Urbant Landbruk

Det siste tiåret har en rekke lokale og regionale initiativ innenfor urbant landbruk satt i gang. Behovet for kontakt med jorda, gleden ved å dyrke egen mat og framveksten av nye sosiale møteplasser er noen av drivkreftene bak disse initiativene. Urbant landbruk betegner en rekke ulike aktiviteter knyttet til dyrking og husdyrhold i by og bynære strøk. Det urbane landbruket kan være kommersielt, i form av mer tradisjonelt landbruk og hagebruk, andelslandbruk, taklandbruk, kombinert landbasert fiskeoppdrett og grønnsakproduksjon, dyrking i høyden f.eks. i tomme industribygg eller birøkt. Urbant landbruk kan også være dyrking i parsellhager, skolehager, takhager, felleshager, private hager, pallekarmer og på balkonger.

Urbant landbruk kan bidra til kunnskapsutveksling mellom landbruket og bybefolkningen, utvikling av

gode møteplasser mellom bonde og forbruker i byen, utvikling og styrking av nettverk mellom bønder og forbrukere, og det kan gi landbruket flere muligheter som tjenesteleverandør til urbane strøk. Presset på dyrket mark er stort, og aktive gårder med mat- og tjenesteproduksjon bidrar til å verne om matjorda i en region med landets beste matjordressurser. Regjeringen har i 2021 lansert en ny nasjonal strategi for å legge til rette for mer urbant landbruk²¹.

5.5 Skog og trebasert næring

Produktivt skogareal i Halden er 412 065 dekar, fordelt på 441 eiendommer med et skogareal på over 25 dekar. Gjennomsnittlig årlig avvirkning i Halden er beregnet til omkring 100 000 m³, inkludert energivirke og tømmer til eget bruk. Dette utgjør omkring 20 % av tømmerproduksjonen i Østfold.

Førstehåndsverdien av tømmeret utgjorde i 2021 ca. 47 millioner kroner. Etter videreforedling er den samlede verdien av skogproduktene tidoblet.

Tabellen viser levert tømmer fra Halden i 2020 fordelt på treslag og kvalitet.

Volum 2020 (m³)

	Sagtømmer	Massevirke	Annet rundvirke	Sum
Furu	18791	13751	1999	34541
Gran	32664	19790	4708	57147
Løv	0	5831	0	5831
Sum	51455	39372	6707	97534

Halden er en av Norges fremste byer på treforedling med Norske Skog Saugbrugs som sysselsetter omkring 400 personer.

I Halden har aktiviteten i skogen ligget på et jevnt og relativt høyt nivå. Likevel er årlig, gjennomsnittlig hogstvolum noe lavere enn skogens teoretiske produksjonsevne. For å bidra til høy verdiskapning bør eldre skog med lav tilvekst avvirkes og erstattes med en ny generasjon som utnytter produksjonsevnen bedre. I tillegg må man forsøke å balansere miljøhensyn, slik at bare en begrenset del av produksjonspotensialet går ut.

Økt tynningshogst vil fremme den langsiktige verdiskapningen, spesielt i furu- og lauvbestand. Enda viktigere for verdiskapningen på lang sikt er kvalitetsoppbygging i ungsbogen.

Det er et nasjonalt mål å øke bruken av bioenergi til oppvarming og varmt vann, spesielt i større bygg og/eller utbyggingsområder. Halden er en stor landbrukskommune, og i kommunen er det mye råstoff som egner seg til biobrensel. Et resultat av god tilgang på egnet virke til konkurransedyktig pris gjorde at Halden fengsel i sin tid valgte flisfyringsanlegg (stammevirke) som energikilde til oppvarming av bygningsmassen. Anlegget har et forbruk på ca. 2000 m³ per år, og Skogselskapet i Østfold står for leveransen av flis. Dagens høye strømpriser har gjort at leveranse til bioenergi i dag er konkurransedyktig på pris. Energi i form av biogass er også i utvikling. Etablering av biogassanlegg ved kommunens renseanlegg forsyner i dag flere av de offentlige byggene i sentrum med fjernvarme, og bioresten (slam) fra gassproduksjonen spres som jordforbedringsmiddel på jordene i kommunen.

5.6 Landbrukstilknyttet næringsvirksomhet

Rammebetingelsene for norsk landbruk har endret seg og vil fortsette å endre seg i tiden som kommer. Utviklingen viser to hovedretninger; økt volumproduksjon og sterkere satsning på ulike landbrukstilknyttede tilleggsnæringer. Landbruksområdene vises i hovedsak som landbruks-, natur- og friluftsområder (LNF-områder) i kommuneplanens arealdel. Veilederen Garden som ressurs viser hvordan landbrukstilknyttet næringsvirksomhet skal behandles etter plan- og bygningsloven. Veilederen beskriver

²¹ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/urbant-landbruk/id2831423/>

hvilke landbruksrelaterte næringsaktiviteter som inngår i landbruksbegrepet, og som dermed er i tråd med LNF-formålet i kommuneplanens arealdel.

Bildet viser eksempel på landbrukstilknyttet næringsvirksomhet, som fruktpresseri. Foto: Kari Schjerpen

En del landbruksrelaterte næringsaktiviteter vil imidlertid falle utenfor LNF-kategorien. Næringsvirksomheter som ikke faller inn under landbruksbegrepet, må som hovedregel legges til områder beregnet for formålet eller det må godkjennes gjennom kommuneplanens arealdel, reguleringsplan eller bebyggelsesplan. Alternativt kreves det dispensasjon fra LNF-formålet for tiltaket. Dispensasjon behandles etter plan- og bygningsloven.

Planteutsalg på Arneberg gård. Foto: Kari Schjerpen

Ved vurdering av om et tiltak faller innenfor LNF-kategorien eller utenfor, og dermed krever dispensasjon

eller en nærmere planavklaring skal følgende kriterier vektlegges:

- Om tiltaket er knyttet til produksjon på gården eller det behovet gården har for varer og tjenester eller det er nødvendig i forbindelse med annen næringsvirksomhet knyttet til jordbruk og skogbruk.
- Om virksomheten er basert på og tilpasset gårdens eget ressursgrunnlag for eksempel bruk av planter, trær, blomster, frukt, grønnsaker og andre råvarer produsert på gården samt videreføring og/eller salg av disse.

Veilederen Garden som ressurs danner grunnlaget for kommunens praksis. Nedenfor følger en tabell som brukes i vurderingen om et tiltak faller inn under landbruksbegrepet. Tabellen brukes sammen med veilederens vurderingskriterier, som grunnlag for skjønnsutøvelsen.

Tabell fra veilederen Garden som ressurs, som viser eksempler på tiltak som kan fall inn under landbruksbegrepet:

Tiltak	Inngår i landbruksbegrepet LNFR (kriteriene omtalt foran må også brukes i skjønnsutøvelsen)
Våningshus og kårbolig	Hvis bygningen er nødvendig av hensyn til driften av garden. Bruk til annet formål i perioder, eller av del av bygning, kan være tillatt.
Driftsbygninger i landbruket: Inkluderer bygninger for seterdrift, skogsdrift, reindrift, hagebruk e.l.	Hvis bygningen er nødvendig i landbruksdriften. Bruk til annet formål i perioder, eller bruk av del av bygningsmasse, kan være tillatt.
Fellesfjøs / samdriftsfjøs	Hvis bygningen er knyttet til landbruksproduksjonen på de samarbeidende brukene.
Grisefarmer og hønsierier	Hvis anleggets størrelse er tilpasset brukets størrelse og drift, og ikke har karakter av industriell produksjon jf. konsesjonsgrensene i forskrift om regulering av svine- og fjørfeproduksjon.
Hestesenter og rideanlegg	Anlegg for oppstalling av hest, mindre ridehall og rideanlegg inkl. utleie/utlån, hvis anlegget er tilpasset brukets størrelse og drift.
Hageveksthus, landbruksgartner	Veksthus knyttet til produksjonen på garden og salgslokale som i hovedsak benyttes til salg av egne produkter.
Dyrepensjonat, kennel	Mindre anlegg som er tilpasset brukets størrelse og driftsform.
Gardsbutikk og gardskafe	Hvis omsetningen i hovedsak er basert på salg/servering av gardens egne produkter
Gardsfabrikk, gardssagbruk, slakteri, foredlingsanlegg, o.l.	Hvis anlegget i hovedsak er basert på bearbeiding og videreføring av råvarer/produkter fra gard
Landbruksverksted	Hvis verkstedet i hovedsak benyttes til reparasjon av gardens eget utstyr.
Husvære for seterdrift og skogsdrift (støler, seterhus, gjeterhytter, skogskoier mv.)	Hvis bruken er knyttet til tradisjonell seterdrift, sauesanking, gjeting/ettersyn av dyr på utmarksbeite, hogst mv. Bruk til annet formål, herunder utleie, i deler av året kan være tillatt.
Naust, rorbuer, jakt- og fiskebuer, jakttårn mv.	Hvis bygningen er nødvendig i forbindelse med utøvelse av landbruksnæringen. Utleie deler av året kan være tillatt.
Akvakulturanlegg	Mindre anlegg på land for oppdrett av fisk (krever tillatelse etter akvakulturloven).
Aktivitetsanlegg for fritids- og turistformål	Mindre anlegg for tilrettelagte aktiviteter og opplevelser knyttet til gards- og seterdrifta.
Mikro- og minikraftverk, biobrenselanlegg, vindmøller	Hvis energien fra anlegget i det vesentlige forbrukes på garden.
Landbruksveger	Hvis vegen er nødvendig i forbindelse med utøvelse av jord- eller skogbruk. (Behandles etter landbruksvegforskriften).
Masseuttak	Hvis uttak til egen jord- og skogbruksdrift

5.7 Tiltakstabell

Mål	Tiltak
Øke verdiskapningen med minst 20 % fra lokal plante- og husdyrproduksjon innen 2030	<ul style="list-style-type: none"> • Prioritere tilskuddsmidler til hydroteknisk anlegg og bevaring av kulturlandskapet. • Fokus på økt husdyrhold i kommunen, der det bidrar til økologisk produksjon og beiting av kulturlandskap. • Veilede om investeringsmidler innenfor korn- og husdyrproduksjon.
Bevare matjord	<ul style="list-style-type: none"> • Følge opp at dyrka jord drives. • Spille inn flytting av matjord i prosjekter, eller nydyrking.
Økt mangfold av kommunens matproduksjon	<ul style="list-style-type: none"> • Bidra til at etterspørselen etter økologisk mat dekkes av lokale produsenter. • Nye produkter av lokal mat og drikke. • Fokus på nye produksjonsmåter, f.eks. bynære landbruksprosjekter og andelslandbruk.
Øke verdiskapningen i skogen gjennom aktiv foryngelse, ungskogpleie og tynningshogster	<ul style="list-style-type: none"> • Motivere skogeierne til oppbygging av kvalitetsskog gjennom informasjon, kurs og faglig veiledning. • Fokus på økt aktivitet i ungskogen ved aktiv bruk av økonomiske virkemidler (tilskudd, skogfond m/skattefordel). • Stimulere til at alt skogareal i kommunen er omfattet av skogbruksplan. • Bidra til økt vedlikehold og oppgradering av skogsbilveinettet i kommunen. • Halden kommune skal fremme bruken av kortreist fornybar energi. Ved oppgradering av eksisterende anlegg og nybygg i kommunal regi skal bioenergi fra skogsvirke vurderes og prioriteres i områdene utenfor bykjernen.
Etablere flere bygdenæringer	<ul style="list-style-type: none"> • Veilede om gårdsturisme, natur, jakt og fiske. • Veilede om landbruksbasert reiseliv og opplevelser. • Veilede for etablering av «Inn på Tunet» tjenester på gård. • Motivere til økt bevaring av eksisterende bygninger.

6. Praktisering av lovverket

6.1 Jordloven

Jordlovens formål er å legge forholdene til rette slik at arealressursene kan brukes på den måten som er mest gunstig for samfunnet, og for de som har yrket sitt i landbruket, jf. jordloven § 1. Dette innebærer at en skal ta hensyn til at ressursene skal disponeres ut fra framtidige generasjoners behov. Forvaltning av arealressursene skal være miljøforsvarlige og ta hensyn til jordvern, og ta vare på areal og kulturlandskap som grunnlag for liv, helse og trivsel for mennesker, dyr og planter.

Lovgrunnlag

- Jordloven – LOV-1995-05-12-23
 - Rundskriv M-43/95 fra Landbruks- og matdepartementet – Om jordlova
 - Rundskriv M-35/95 fra Landbruks- og matdepartementet – Jordlovens formål
 - Rundskriv M-2/2021 fra Landbruks- og matdepartementet – Driveplikt, omdisponering og deling etter jordloven
- Forskrift om nydyrking – FOR-1997-05-02-423

- Veileder 1/2020 fra Landbruksdirektoratet – Veileder til forskrift om nydyrking
- Forskrift om planlegging og godkjenning av landbruksveier – FOR-2015-05-28-550
 - Kommentar til forskriften, Landbruksdirektoratets nettsider²²
- Forskrift om organisk gjødsel – FOR-2003-07-04-951
 - Veileder til forskrift om organisk gjødsel fra Mattilsynet

I henhold til Landbruks- og matdepartementets rundskriv M-2/2021 har kommunen myndighet til å avgjøre saker om driveplikt, omdisponering og deling. Kommunen kan ikke avgjøre saker hvor den selv er part eller har annen tilknytning til eiendommen. I henhold til forskrift om nydyrking, skal nydyrking bare skje etter plan godkjent av kommunen.

Jordloven § 8 – Driveplikt

Jordbruksareal skal drives og holdes i hevd. Eier av landbrukseiendom må innen ett år ta stilling til om han eller hun skal drive eiendommen selv eller leie bort jordbruksarealet. Driveplikt kan oppfylles ved at arealet leies bort som tilleggsjord. Det er en forutsetning at leieavtalen er på minst 10 år, og avtalen kan ikke gi eieren (utleieren) mulighet til å si den opp i denne perioden. Hvis det går fram av avtalen kan leietaker på sin side si opp avtalen i tiårsperioden. Avtalen må være skriftlig og føre til en driftsmessig god løsning. Eier har plikt til å sende kopi av avtalen om bortleie av jordbruksareal til kommunen, som skal ta stilling om vilkårene i jordloven § 8 annet ledd er oppfylt.

Begrepet jordbruksareal omfatter fulldyrka jord, overflatedyrka jord og innmarksbeite. Det er ingen nedre arealgrense for når det oppstår driveplikt, og plikten gjelder alt jordbruksareal på eiendommen. I henhold til jordloven § 19 skal kommunen og statsforvalteren føre tilsyn med at bestemmelsene om driveplikt i jordloven § 8 overholdes.

Retningslinjer for oppfølging av driveplikt

Dersom kommunen får kjennskap til at dyrket jord ligger vanhevd eller unyttet gjelder følgende rutiner:

- Kommunen tilskriver eier (eventuelt leieren) med anmodning om å sette den dyrka jorda i stand til jordbruksproduksjon innen en bestemt dato.
- Dersom eieren ikke følger anmodningen om å ta jorda i bruk til jordbruksproduksjon, skal kommunen gi pålegg om hvilke tiltak som må iverksettes for at jordas produksjonsegenskaper opprettholdes, slik at arealet kan nyttes til vanlig jordbruksdrift.
- For dyrka jord som ikke kan nyttes til vanlig jordbruksdrift, kan kommunen etter søknad, og en konkret vurdering, pålegge eieren å tilplante arealet med skog, alternativt vurdere at arealet fortsatt skal holdes åpent av hensyn til kultur- og landskapsbildet.
- Dersom eier ikke gjennomfører pålegget for tiltak innen fristen kan Statsforvalteren etter jordloven § 20 pålegge tvangsgebyr til eier som et alternativ eller supplement til pålegget.
- Eier kan søke om fritak fra driveplikten eller lemping av vilkårene i jordloven § 8 a. Det kan være aktuelt å gi fritak for 10 års bortleie. Grunner til å søke fritak kan være arealer med vekstskifte, at man kun får leid ut arealet for en kortere periode, søkers livssituasjon, det skal skje et planlagt eierskifte eller eier skal drive eiendommen sin selv. Eier legger ved søknad om fritak ved jordleieavtalen.

Jordloven § 9 – Omdisponering

I henhold til jordlovens § 9 må dyrket jord ikke brukes til formål som ikke tar sikte på jordbruksproduksjon. Dyrkbar jord må heller ikke disponeres slik at den ikke blir egnet til jordbruksproduksjon i framtiden. Bestemmelsen omfatter både arealene og selve jordsmonnet, og forbudet gjelder uansett størrelse på arealet. Ved søknad om fradeling av boligtomter på dyrket/dyrkbar jord må jordlovens §§ 9 og 12 sees i sammenheng.

²² <https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/skogbruk/ordninger-for-skogbruk/tilskudd-til-veibygging-i-skog/forskrift-om-planlegging-og-godkjenning-av-landbruksveier--kommentarer-til-regelverk>

Retningslinjer for saksbehandling av omdisponeringssaker

1. Omdisponering til oppføring av kårbolig

En kårbolig er en bygning som er nødvendig del av gårdens driftsgrunnlag fordi det er et reelt behov for å involvere flere familier for å ha en rasjonell drift av eiendommen. Det tillates kun oppføring av kårbolig dersom det kan dokumenteres at dette er nødvendig for videreføring av den tradisjonelle gårdsdriften på eiendommen.

En plassering av kårbolig på dyrka/dyrkbar mark krever tillatelse til omdisponering etter jordloven. Alternativ plassering skal synliggjøres og vurderes. Kårboligen skal primært plasseres utenfor dyrka/dyrkbar mark.

2. Omdisponering til oppføring av driftsbygning

Når det gjelder driftsbygninger, omfatter begrepet jordbruksproduksjon bygninger som er nødvendige blant annet i forbindelse med tradisjonelt husdyrhold. Hvorvidt en bygning er nødvendig, må bero på en objektiv vurdering av eiendommens arealgrunnlag og påregnelig drift. Eierens egen oppfatning av hva som er nødvendig kan ikke tillegges avgjørende vekt. Det er eksempler fra praksis på at det er krevd søknad hvor størrelsen av driftsbygningen har stått i klart misforhold til eiendommens dyrkede areal. Hvor driftsbygningen eller produksjonen har fått karakter av fabrikkmessig jordbruk, har også omdisponeringsbestemmelsen fått anvendelse.

Begrepet jordbruksproduksjon omfatter videre bygninger for lagring og bearbeidelse av planteprodukter fra egen produksjon, men ikke bygninger som brukes for salg til publikum. Begrepet vil også omfatte bygninger for lagring av driftsmidler og redskaper til gårdens eget bruk. Når det gjelder oppføring av drivhus eller veksthus, må dette oppfattes som jordbruksproduksjon når arealet som huset dekker, blir nytt til direkte til planteproduksjon. Arealet blir ikke nytt til direkte i produksjonen hvis sålen er støpt. Eksempler på at det skal søkes tillatelse etter jordloven § 9, er hvor det oppføres bygninger eller anlegges parkeringsområder til bruk for tilleggsnæringer, eller hvor dyrka jord tas i bruk til hage mv. Der jordbruksarealet drives ved bortleie, er det sjelden nødvendig å ruste opp eller bygge nye driftsbygninger ut fra hensynet til landbruksdriften. Det skal følgelig også i slike tilfeller søkes tillatelse til omdisponering etter jordloven. Hvilke bygninger som må anses som nødvendige, kan endre seg over tid. Hva som er nødvendig må ses i lys av hva som er påregnelig fremtidig drift av eiendommen.

3. Omdisponering til massetak

Søknad om massetak til kommersiell drift skal behandles etter plan- og bygningsloven. I disse sakene gir landbruksmyndigheten en faglig uttalelse til planene, bl.a. om hvilke vilkår som bør settes for å ivareta landbruksinteressene i et langsiktig perspektiv. Disse sakene krever i tillegg tillatelse til omdisponering etter jordloven.

4. Midlertidig omdisponering av dyrka jord

Opprettholdelse av kulturlandskapet og landskapsbildet er et nasjonalt satsingsområde, og dette må veie tungt ved saksbehandlingen. Når det søkes om midlertidig omdisponering av dyrket jord, må en forutsette at dette ikke er første steg for å legge om arealene til annet formål. I de tilfellene der det gis midlertidig omdisponeringstillatelse, gis denne for inntil 5 år på vilkår av at jorda blir dyrket opp igjen etter omløpet.

5. Omdisponering av dyrka jord til skogproduksjon

Her tas det i enda større grad enn for midlertidig omdisponering hensyn til kulturlandskapet og landskapsbildet i et langsiktig perspektiv.

Jordloven § 12 – Deling av landbrukseiendom

Landbrukseiendommer kan ikke deles uten tillatelse etter jordloven § 12, og bestemmelsen omfatter

bebygde og ubebygde eiendommer. Formålet med bestemmelsen er å sikre og samle arealressursene som grunnlag for landbruksdrift for nåværende og fremtidige eiere. Kommunen skal vektlegge om deling legger til rette for en tjenlig og variert bruksstruktur i landbruket. Herunder inngår hensynet til vern av arealressursene, om deling fører til en driftsmessig god løsning og om deling kan føre til drifts- eller miljømessige ulemper for landbruket i området. Også hensynet til bosetting kan vektlegges, dersom de andre vurderingsmomentene isolert sett tilsier at delingstillatelse ikke kan gis.

Retningslinjer for saksbehandling av delingssaker:

1. Fradeling av tomter til bolig- eller fritidsformål

Utgangspunktet er at det er et delingsforbud. Det kreves derfor tillatelse etter jordloven for deling av landbrukseiendom. Delingssakene skal først forhåndsvurderes etter plan- og bygningsloven, som er den sektorovergripende loven. Dersom administrasjonen eller politikerne vurderer positivt svar etter plan- og bygningsloven skal saken realitetsbehandles etter jordloven. Ved positivt vedtak etter jordloven sendes saken på høring til statlige myndigheter, før kommunal realitetsbehandling etter plan- og bygningsloven. Kommunen vil legge retningslinjene nedenfor til grunn ved fradeling av tomter.

- A) I LNF-områder skal fradelte tomter lokaliseres slik at avkjørsel fra riks- og fylkesveinettet kan skje isamsvar med rammeplan for avkjørslar, samt veglovens bestemmelser for avkjørslar.
- B) For å ivareta de grønne verdiene og for å få en helhetlig utbygging i distriktene som bygger oppunder lokalmiljøet er det ønskelig å samle bebyggelsen også i LNF-områdene.
- C) Andre hensyn som må vurderes ved ny bebyggelse i LNF-områdene er:
 - Bebyggelsen bør som hovedregel plasseres inn mot foten av landskapsveggene i et landskapsrom eller i åssiden. Bebyggelsen skal tilpasses eksisterende terreng, vegetasjonsdrag og bebyggelse.
 - Bebyggelsen bør ikke plasseres på toppen av åser eller mindre koller. Av hensyn til silhuettlinjer og fjernvirkning av bebyggelsen bør mønehøyde være lavere enn det øverste platå på åsen/kollen der bebyggelsen skal ligge.
 - Bebyggelsen bør ikke bryte kantsoner og randsoner eller sammenhengende vegetasjonsdrag i kultur-/skoglandskapet.
 - Nye tomter må legges med kantsone/buffersone mot dyrket mark tilsvarende minst 15 meter.
 - En boligtomt på inntil 2 daa anses som en stor og tjenlig tomt.
 - Adkomst til nye enheter bør ikke gå gjennom eksisterende gårdstun.
 - Nye tomter og adkomst bør legges utenom skogsmark på høy eller middels bonitet, eller skog med kjente miljøverdier.
 - Når plassering av nye, spredte boliger vurderes i forhold til eksisterende landbruksproduksjon må nye enheter plasseres i en slik avstand fra driftsbygninger i landbruket at konflikter i forhold til lukt, støy og lignende blir minimale.

2. Fradeling av tun, når resten av landbruksarealene selges som tilleggsareal

For mindre og mellomstore landbrukseiendommer regnes det som kurant å få fradelt tunet til boligformål, dersom det øvrige arealet selges som tilleggsareal til annen nærliggende landbrukseiendom som er i drift. Det forutsettes at det oppnås gode driftsmessige løsninger. Større landbrukseiendommer som normalt bør gi en «familieinntekt» ønsker kommunen skal bestå som selvstendige landbrukseiendommer. Tomta skal i utgangspunktet avgrenses av tunet, men i enkelte tilfeller kan tomte også omfatte andre arealer, f.eks. av arronderingsmessige årsaker, for å utnytte bygningene på tunet eller ut fra kulturlandskaps hensyn.

Forskrift om nydyrking § 4 – Godkjenning av nydyrking

Med nydyrking menes fulldyrking og overflatedyrking av jord. Gjenoppdyrking av jordbruksareal som har ligget unytta i over 30 år, regnes som nydyrking.

Hvilke tiltak som regnes som nydyrking er definert i forskriften § 3 første til tredje ledd. Forskriften omfatter tre hovedtyper nydyrking:

- Opparbeiding av udyrka areal til fulldyrka jord.
- Opparbeiding av udyrka areal til overflatedyrka jord.
- Opparbeiding av jordbruksareal som har ligget unyttet i over 30 år til overflatedyrka eller fulldyrka jord.

Med udyrka areal menes alt areal som ikke tilfredsstiller kravene til fulldyrka jord eller overflatedyrka jord. Opparbeiding av overflatedyrka jord til fulldyrka jord regnes ikke som nydyrking etter forskriften.

Forskrift om organisk gjødsel – Tilsyn med lagring og bruk av organisk gjødselvare

Forskrift om organisk gjødsel skal ivareta flere hensyn. I tillegg til å forebygge helsemessige og hygieniske ulemper, skal forskriften også forebygge forurensning, fremme gjenbruk av ressurser, gi bedre forvaltning av jordsmonnet, ivareta hensynet til biologisk mangfold og ivareta matproduksjon. Dette er noe av bakgrunnen for at forskriften er hjemlet i flere lover, fastsatt av flere departementer og gir myndighet til flere forvaltningsorganer (Mattilsynet, statsforvalteren og kommunene).

- Kommunene har flere roller, og mange av disse vil være relevante i oppfølging av forskriften. Blant annet er kommunen i enkelte tilfeller helsemyndighet, i andre tilfeller forurensningsmyndighet, og myndighet i forhold til deler av landbrukslovgivningen. Anlegg for husdyrhold og lagring av husdyrgjødsel må ikke plasseres på flomutsatte områder eller så nært vassdrag, brønn eller annet vannforsyningsystem at det medfører fare for forurensning.
- Lager for flytende gjødselvare skal ha tette konstruksjoner i golv, vegger, porter, luker, uttappingsrør, spjeld m.m.
- Gjødselvare med mer enn 25 % tørrstoff og som omdannes under lagringsperioden, kan lagres direkte på bakken.
- Lager for husdyrgjødsel skal ha tilstrekkelig kapasitet slik at gjødsla kan lagres fram til spredning i den tillatte perioden. Lagerkapasitet må være minimum 8 måneders produksjon av husdyrgjødsel.
- Spredning av gjødselvarer av organisk opphav er kun tillatt i perioden 15. februar til 1. november. Det er ikke tillatt å spre gjødselvarer på snødekket eller frossen mark.
- Spredning uten nedmolding/nedfelling på eng og annen grøde bør gjøres så tidlig i vekstsesongen at det er mulighet for betydelig gjenvekst. Spredning skal gjøres senest innen 1. september. Kommunen kan tillate en senere frist for spredning uten nedmolding/nedfelling, men ikke senere enn 1. oktober.
- Med nedmolding senest 18 timer etter spredning, kan det spres gjødsel inntil 1. november
- Kommunen kan i særlige tilfeller dispensere fra forskriften.

Avløpslam

Som et positivt bidrag til sirkulærøkonomien tilbyr Halden kommune ved Remmendalen avløpsrensning avløpslam til jordbruket. Slam er rikt på næringsstoffer og har gode jordforbedringsegenskaper. Bruk av slam kan redusere kostnadene til kunstgjødsel og kalk. Slammet er rik på fosfor og nitrogen som må utnyttes på en bærekraftig og god måte. For å balansere den positive virkningen til slammet uten å risikere økt tap av næringsstoffer til vassdrag, er det viktig at den som skal lagre og spre slam på sin eiendom har et ansvar for at jorda følges opp med jordprøver og gjødselplaner jfr. forskrift om gjødselplanlegging.

Avløpslam blir delt i klasser etter hvor mye tungmetallinnholdet som er i gjødselvaren. Gjødselproduktet finnes i klasse I og II og det kan spres henholdsvis 4 og 2 tonn tørrstoff per dekar i løpet av en 10 års periode. I tillegg skal jorda som skal få tilført produktet ikke ha innhold av tungmetaller som overstiger gitte grenser. Foretaket må derfor ha en formening om tungmetallinnholdet i jorda. Avløpslam kan ikke spres i eng eller brukes i gartneri, eller på arealer hvor det dyrkes poteter, frukt, bær, og grønnsaker.

6.2 Konesjonsloven

Formålet med konesjonsloven som beskrevet i § 1, er å regulere og kontrollere omsetningen av landbrukseiendom for å oppnå et effektivt vern av landbrukets produksjonsarealer, og slike eier- og bruksforhold som er mest gunstige for samfunnet, bl.a. for å tilgodese:

- framtidige generasjoners behov.
- landbruksnæringen.
- behovet for utbyggingsgrunn.
- hensynet til miljøet, allmenne naturverninteresser og friluftinteresser.
- hensynet til bosettingen.

I utgangspunktet kan ikke landbrukseiendom erverves (overtas) uten at det først er gitt tillatelse fra kommunen etter konesjonsloven § 9. Fra denne hovedregelen er det en del unntak, f.eks. som følge av eiendommens karakter (§ 4) eller erververs stilling (§ 5). I disse tilfellene godtgjøres ervervet av erververen ved egenerklæring. Det er også vedtatt en egen forskrift om konesjonsfrihet, med bestemmelser om erverv som kan gjøres konesjonsfritt og uten egenerklæring.

Ved avgjørelsen av søknad om konesjon etter § 9 skal kommunen legge særlig vekt på:

1. om erververs formål vil ivareta hensynet til bosetting i området
2. om ervervet innebærer en driftsmessig god løsning
3. om erververen anses skikket til å drive eiendommen
4. om ervervet ivaretar hensynet til helhetlig ressursforvaltning og kulturlandskapet

Lovgrunnlag

- Konesjonsloven – LOV-2003-11-28-98
 - Rundskriv M-1/2021 fra Landbruks- og matdepartementet – Konesjon, priskontroll og boplikt
 - Rundskriv M-2/2009 fra Landbruks- og matdepartementet – Konesjon og boplikt
 - Brev av 27.11.2012 fra Landbruks- og matdepartementet – Endringer i rundskriv M-2/2009
 - Rundskriv M-3/2002 fra Landbruks- og matdepartementet – Priser på landbrukseiendommer ved konesjon
 - Rundskriv M-1/2010 fra Landbruks- og matdepartementet – Endringer i rundskriv M-3/2002
- Forskrift om konesjonsfrihet – FOR 2003-12-08-1434

Konesjonsloven § 11 – Vilkår om boplikt på landbrukseiendom

Kommunen skal ut fra hensynet til bosetting, helhetlig ressursforvaltning og kulturlandskap ta stilling til om det er nødvendig å stille vilkår om boplikt, og om boplikten skal være en personlig plikt for eier.

Halden kommune vil normalt sette vilkår om personlig boplikt ved overtakelse av landbrukseiendommer. Dette for å sikre eier- og bruksforhold som best ivaretar landbruksnæringen og natur- og kulturverdier. Upersonlig boplikt kan medføre at bygningene på gården leies ut til fastboende. Bygninger som ikke er egnet for utleie vil da bli overflødige, og det vil ikke være kostnadseffektivt for eier å vedlikeholde disse. Vedlikehold av for eksempel gårdshager og kulturlandskapselementer vil heller ikke være kostnadseffektivt. Det kan derfor ikke påregnes at en eier med liten tilknytning til en landbrukseiendom vil vedlikeholde bygninger og anlegg som ikke er økonomisk lønnsomt. Resultatet av en utstrakt bruk av upersonlig boplikt kan dermed bli at verdifull bygningsstruktur og verdifullt kulturlandskap går tapt.

Muligheten for å erverve flere landbrukseiendommer kombinert med en politisk styrt pris vil også kunne åpne for spekulasjon på landbrukseiendommer. Personlig boplikt må også ses i sammenheng med prisbestemmelsen, og at Halden kommune har en praksis hvor fradeling av tun er kurant (under forutsetning at jorda selges som tilleggsjord, og dette medfører en driftsmessig god løsning). Aktive eiere som bor på eiendommene, stimulerer til stabil bosetting og et mer stabilt sosialt og landbruksfaglig miljø på bygdene.

Dersom overdrager bor på eiendommen og eiendommen ikke har kårbolig, og bruket er av en slik størrelse at kårbolig ikke kan kreves oppført, kan fritak for boplikten gis så lenge overdrager benytter sin boret. Varig fritak kan gis på svært små eiendommer og eiendommer som ligger i avsidesliggende, fraflyttede områder hvor det ikke er tilrettelagt for eller ønskelig med bosetting.

Boplikten kan anses oppfylt når eieren bor på fraskilt tomt med grenser til eiendommen. På rene skogbrukseiendommer (uten bolighus) kan det gis varig fritak fra boplikten dersom eiendommen kan drives forsvarlig fra hjemmelshavers bosted.

Konsesjonsloven § 5 andre ledd – Krav om boplikt når eiendommen overtas konsesjonsfritt

Dersom man overtar en landbrukseiendom konsesjonsfritt fra nær familie eller man har odelsrett til en eiendom kreves boplikt i 5 år. Dette gjelder for erverv av bebygd eiendom hvor fulldyrka og overflatedyrka jord er mer enn 35 dekar eller eiendommen består av mer enn 500 dekar produktiv skog. For å oppfylle boplikten må eieren selv være folkeregistrert som bosatt på eiendommen. Eieren må flytte til eiendommen innen ett år. Hvis eier ikke kan/vil oppfylle boplikten, må det søkes om konsesjon. Det er ikke mulig å søke om fritak fra boplikt.

Oppfølging av brudd på lovbestemt boplikt

Kommunen skal kontrollere at erverver som nevnt i konsesjonsloven § 5 første ledd nr. 1 og 2 overholder boplikten i § 5 annet ledd. Hvis boplikten ikke overholdes, kan kommunen pålegge eier å søke om konsesjon innen en nærmere fastsatt frist. Hvis fristen oversettes kan konsesjonsloven § 19 komme til anvendelse, med bl.a. tvangssalg (statsforvalteren og namsmyndighetene fører saken).

Konsesjonsloven § 9 a – Priskontroll ved erverv av landbrukseiendommer

Kommunen skal foreta priskontroll i forbindelse med saksbehandling av konsesjonsøknad. Ved avgjørelse av en søknad om konsesjon på erverv av bebygd eiendom med mer enn 35 dekar fulldyrka og overflatedyrka jord, som skal nyttes til landbruksformål, skal kommunen legge særlig vekt på om den avtalte prisen tilgodeser en samfunnsmessig forsvarlig prisutvikling. En slik vurdering av prisen skal også gjennomføres ved erverv av ubebygd eiendom som skal nyttes til landbruksformål, med mindre eiendommen er en ren skogeiendom.

Samfunnsmessig forsvarlig pris må forstås som en pris som bidrar til å realisere mål i landbrukspolitikken, herunder at prisen ikke er høyere enn det som reflekterer verdien av eiendommens driftsgrunnlag og den verdi eiendommen har som bosted, samtidig som det ikke stilles krav om urimelig høy egenkapital. Følgelig vil konsesjonslovens prisbestemmelse i de fleste tilfeller føre til en lavere pris enn markedspris. Av hensyn til en aktiv, selveiende bondestand ønsker kommunen å følge opp statlig landbrukspolitikk på dette området.

I henhold til forskrift om konsesjonsfrihet § 6a skal prisvurdering etter konsesjonsloven § 9a unnlates ved erverv av bebygd eiendom med brukbart bolighus, dersom prisen er under 3,5 millioner kroner.

6.3 Skogbruksloven

Skogbruksloven har til formål å fremme en bærekraftig utvikling av skogressursene i landet med sikte på aktiv lokal og nasjonal verdiskapning, og å sikre det biologiske mangfoldet, hensyn til landskapet, friluftslivet og kulturverdiene i skogen.

Landbruks- og matdepartementet er øverste skogbruksmyndighet, jf. skogbruksloven § 3. Departementet kan overføre myndighet til andre forvaltningsorgan. Statsforvalteren, fylkeskommunen og kommunen har slik myndighet som følger av bestemmelser i loven, forskrift fastsett av departementet og andre avgjørelser om overføring av myndighet.

Lov om skogbruk - innhold

Skogeierens forvalteransvar

- Se til at tiltak i skogen gjennomføres i samsvar med lov og forskrift.
- Ha oversikt over miljøverdier i egen skog og ta hensyn til dem.
- Står ut over det fritt til å forvalte skogen etter egne mål.

Skogbrukstiltak

- Planlegging, forynging, vegbygging, hogst og måling, forebygging mot insektskade, tiltak etter skade, meldeplikt
- Vernskog og område av særlig miljøverdi
- Skogfond m.m.

Forskrifter etter skogloven

- Forskrift om bærekraftig skogbruk
- Forskrift om tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket
- Forskrift om planlegging og godkjenning av landbruksveier
- Forskrift om skogfond o.a.
- Forskrift om omsetning av tømmer og treprodukter med opprinnelse i Norge – EUs tømmerforordning
- Forskrift om tilskudd til skogbruksplanlegging med miljøregistreringer. Rundskriv 11/10 fra Statens landbruksforvaltning nå Landbruksdirektoratet
- Forskrift om skogfrø og skogplanter
- Forskrift om avgift til fremme av fellestiltak for skogbruket (FoU-avgift)
- Vernskogbestemmelsene